

ADATTÁR.

KAZINCZY FERENCZ »DIÁRIUMA«.

(1804—1806.)

(Második és befejező közlemény.)

Augustus. 1. Kállóba háltam. Ebéd Királytelek, Tokaj, Patak. — *2d.* Délre Kázmér. *3d.* Vinczét küldöm vissza. — *4d.* Kárner küldi a' Dayka' kézírásait. *5d.* A' Palatinus Patakon hál. *6d.* A' Grófné Sophie és én Szőlőskére. Csak Péter van otthon. *7d.* Én Nedeczkinél ebédlek. Vissza menvén Sophie a' kert előtt ült, 's bágyadságot érzett. *8d.* A' leányom reggeli 5 órakor, anyjának öt óráig tartott szenvedései után megszületik. A' bába nem volt jelen. Értte küldénk Újhelybe 's Kelecsenbe Bernáth Jánoséhoz. Borosné 's Sitanyiné forogtak körülte. — *9d.* Kadlubják Pál Kázméri Plebánus a' Templomban, B. Splényi Manczi kisasszonynak karjain, ki B. Wesselényi Miklóst és Miklósnét repraesentálta, megkereszteli Iphigenie nevezet alatt. — *12d.* Sophie leánykorában, sőt már midőn terhes volt is azt hitte, hogy nem lesz nyájas anya. Ma közelítvén az ágyához, beszél, hogy mit álmodott: Gyermeke már sétált vele. »Szeretsz engem?« kérdé Izsitól. »Szeretem Mamácskát!« felele a' gyermek. »Fogsz tanulni?« — »Fogok Mamácskám!« Sirtam, nevettem. — Álmában magyarul beszélt vele. — *14d.* Én Szemere Lászlóhoz ebédre. Izsinek elesik a' köldöke. — *15.* Ma csókoltam meg legelébb a' lyányomat. Eddig rettegtem hozzá nyúlni, mint ha üvegből lett volna. Splényiek jönnek. A' bába, Frau Ernestine, a' ki a' szülés után 1 órányival jött, Újhelybe megyen. — *17d.* Sophie sokáig nem vizelhetvén, és e' miatt hasa nagyon megdagadván, ma éjjel nagy mértékben kezd vizelleni. Hasa egyszerre meglöhad. *18d.* Geiszlerné. Pepi estve érkezik. A' Debr. vásárban melly kezdődött, Dr. Szentgyörgyi már vette az én, lyányomnak születése' napján Asszonyámnak, Susinak, Doboziaknak, Kóvér Imrének, Nagy Gábornak írt leveleimet, 's elosztogatta, Így tudta meg Pepi benn a' bálban Nagy Gábortól a' hírt, 's olvasta a' Kóvérnek írt levelet. — Izi ma kap először ingecskét, de ma kristilyt is. — *19d.* Izi igen igen rosszúl. A' bába reá fogja, hogy Herzfreisja van, készítik a' halálhoz. — A' gyermek jobban lesz. *20d.* Szent István napja. B. Geiszler.

A' Lasztóczi Plebánus. — 21d. Mecznert kihozom a' gyermekhez. — 22d. Frau Ernestint elviszik. Klári húgom érkezik. — 23d. Krainik Klárinak szül. napja. 24d. Pepi 's Pepiné Lajos napjára. 26. Pepiné Manczival Kassára. Pepi Ujhelybe. — 31d. Ma éjjel engem kilél a' hideg. A' B. Prónay László Exc. jutalma ma ítéltetik Kis Jánosnak, Pánczél és Pucz Antalnak.

September. 1. Pepi ma reggel Kassára, 's nékem hágy 100 f. 4d. István Molnár meghal vizi kórságban. — Meczner hozzám kijő. — 5. Megértvén tőle, hogy Péter igen rosszul van, de nem akart Orvost hozatni, oda küldöm Mecznert. 7d. Manczi, Laczi és Vincze indulnak Semlyénbe. — 11d. B. Prónay Sándor levele, 's az a' hír, hogy October 13d. Diaeta lesz Pozsonyban. — 19d. Izsi rosszul; felső ajaka megdagadt. 20d. Ma legelébb a' Hegyalján Kázmér mellett. Jósi Bistére megy, 's felküldi a' Maszli által hozott Nyíri Ferencz levelét. — 22d. Sophie és Izsi a' Grófnéval Szilvára. — 23d. Berecz Mihály Csörgei embert Semlyénbe a' bivalyokért. 27d. Kassára indul a' Szekér. Levél Haumliknak. Septben mindég Jegyzéseket dolgozok Daykához. 29. A' Grófné, Sophie, Susie, Izsi, én Bistére. Ott látom, Mocsári Péter Obristlieutenant Urat. 30. Lónyai Gábor 's Gróf Desöffy József Zempléni követeknek választatnak.

October. 1. Gubics az az Berecz Mihály jő Semlyénből a' bivalyokkal 's 5 fejér tehennel. Napjára fizettem neki 30 xrt. Utánna mingyárt jő Vincze Manczival, s hozza Kisnek Epistoláját nyomtatva, 's Blaschkének Victóriáját 's Darthuláját. — 2d. Schindlmayernak küldöm ez Epistola német fordítását. Fabchichnak ma először. Trattner 23 főt kér Sylvesternak árkusától. — 7d. Eladtam két tehenet 64 Vf. — 9d. Bujánovics Edvárd ide tér be. 10. Sophivel és Izsivel Ruszkára. 11. Sophie és Izsi Kassára. Cseresi és Klári két szép fő kötőcskét Izsinek. — 13. Sophie jő. A' nagy szélben esőben mind Sophie mind Izsi betegek. 14d. Sophie 's Izsi pihennek. Jó Bárczay Ferencz — Farkas Pál leányai. — 15d. Theréz napja. El Ruszkáról. Izsi a' kocsiban a' mozgó rojtat nézi, 's anyja pántlikájába ölti kis kezét. — Bodnár Antal levele Dayka eránt. — 17. a fakó nyerges lovam megdöglött. — 18d. Péchy Imre Úr levele, 's 19d. a' Cancelláriusé. Ebéd után el Kázmérből. Éjtsz. Patak. — 20d. Szegiben Kolozsi Józsefné. A' Kuczorgón Koczog István a fogadás. — 21d. Dorog. Debreczen. 22. Debreczen. Szentgyörgyi a' Diószegi szüreten. — 23d. Semlyénbe. — Asszonyám már Kólyon szüretelni. Én 24d. délután indulok Zsibóra, hol még soha nem voltam, meg sem álmodván, milyen utak várnak. Éjtszakára Pirba, Rhédey Susannához, özvegy Diószeghy Sámuelnéhez. Ez már a' szülő alatt volt. A' Piri Pred. Tóth Pál sokat beszélt Schiller felől. Megígérte nekik, hogy az Aestheticában privatissimákat ad, ha 12 tanítványra szaporodik a' számok. Ez meglett. Azután azt tette conditióul, hogy ne kívánjanak tőle bizonyos órát, hanem 'a mikor ő fog izenni, hogy jöhetnek, jelenjenek meg. Az éjtszaka is megtörténhetett volna Schillertől és így abbahagyák. Ez 'a beszélő látta az ó Maculatumjait is. Tele volt correcturával, és gyakorta egész árkusokat megkeresztzett. — 25d. Tasnádon Vay Mária kisasszony-

nál ebéden. Éjtsz. Szakácsiba. — 26d. Hután ebéd általellenben Sarmaság-gal. Egy vén Asszony tudott valamit magyarul is, 's az vala tolmácsom. A' rozs és málé kenyérben egy darab krompély volt gyúrva. — Az Oláh a' férjet barbátonak híja. — Hutától kezdve Baksáig talán 5 akasztófa egymás után. — Baksa alatt a' nagy viz. Ballán hálok. — 27d. Szakad az eső egész nap. A' völgyek mind vízben vannak. A' széna majd rendén, majd boglyában úsz. Még ma is láttam egy föld aratatlan zabot. — Napleszálltakor Keresztúrba érek. Szénási János Úr szállást ád. Dicséri B. Wesselényit a' többek közt azon oldalról, hogy jobbágyai eránt sok kegyességeket mutat 's velek igen emberi módon bán. Azonban össze kap egy oláh emberével, 's kikergeti a' szobából. Uram, úgymond, én ezeket úgy elvágatom, úgy elkinoztatom, 's még sem tudom szoktatni engedelmességre. — Éppen ez is a' módja gondolám, 's hallgattam. — A' kandalló mellé ülénk. Ujságlevelek eránt tudakozódtam. Nem tartott. De, magyarázd meg, mondta nekem, mint támadott ez a' háború? — Nem akarván egy illy fejű ember' orrára biggyeszteni, hogy Bonapartét a' Boulognei partokról akarta elvonni az Anglus, azt mondam inkább, hogy az Európai Fejedelmek nehezen szenvedik, hogy ő magát Császárrá koronáztatta. — Koronáztatta? kérdé elrémülve Szénási. — Én nem kevésbbé rémültem el az ő elrémülésén; mert hogyan tehettem volna fel, hogy annak hirre, az elmúlt esztendőnek 2-dik Decembere oltá Keresztúrba is el ne hasson? Azt véltem, hogy az ember reá szoktatta magát mindent csudálva hallani. — Kért, hogy mondanék többet felőle. Mondtam, hogy a' Pápa koronázta meg. — A' Pápa? Mellyik Pápa? A' miénk? — Elsüllyedtem. B. Orczy Lőrincz Generális juta eszembe; a' ki mintegy 9 esztendővel az 1764-diki Diaeta után Kassára utazott, Abaujnak Gyűlését tartani, 's Erdő-Telken Gróf Buttlernél megszállott. A' Personális, Koller a' Diaeta után csak hamar megholt, de azt Buttler nem tudván, kérte a' Vendégét, hogy ha Pestre visszatér, mondaná meg Kollernek etc. etc. Szent Isten! kiálta Orczy; hogy nem lehetek én illyen boldog! Magyar Országban lakik, 's nem tudja, hogy megholt a' Personális. — Másnap 28d. nyolcz ökör vont bé Zsibóra. — Egy Kucsó nevű faluban abroncsot vonogatott egy Oláh legény. Megpillantván a kocsit, ijjedve vett süveget, 's folytatta munkáját, nem is mervén pillantani a' Fél-Istenre. Boldogtalan, és mások hibája által elromlott ága az emberi fának! — Itt a' házak fedelét igen magasra szokták hagyni; magassága annyi, mint szélessége, 's néha 1 réfnivel még több. Úgy kevesebb szalma kell reá, azt mondják, 's jobban megfekszik. Zsibóra 2 órakor értem. Ebédhez ülénk. Fiscalis Kis Lajos, 's festő Prof. Neuhauser; Faragó, Csűrös. — A' lovak közt legszebb a' sárga *Caesar*, és az ezüst szürke *Armídór*, mindketten a' tavaly megdöglött öregebb Caesar-nak fiai. — Egy cseresznyepelly Jupiter a' leggörbültebb nyakkal, a' mit valaha láttam. Egy setét barna Galant. De osztián a' már nem ifjú Andalusó, Philosophe és a' kehes vén Cicero. — Egy fejr igen hosszú serényű, igen csunya cseh fejű, behorpadott hátú, de felette szép actiójú Bucéphalos. — Két holdas és kesely lábú pelly Anglus. — Egy Jenny nevű Kancza, és egy szürke Kancza magában nem ékes, de

igen szép csikókat hozó, melyért Gr. Károlyi hétszáz az az 700 aranyt ígért, de úgy nem kapta meg, mint Gróf Festetics nem két ezer aranyért, az az kilencz ezer ftért, tavaly az Armidórt. W. azt mondja, hogy nincs ló, mely annyit érjen; de ő a faj miatt nem adja ki kezéből. — Egy fekete Brutusnál nem láttam szép lábemelőt. — Bábolnán tavaly 4 kanczát hágata meg, a' Császárnak különös engedelmevel, az akkor tájban érkezett igaz spanyol lovak által. Fekszik ez Győr mellett. Az út és discretio 700 fiba került. Csak egy kancza kapott csikót, még pedig fakót mint a' csödör volt, és csödört. *Famosónak* nevezte, mint az atyját hívják. — Lovász-Mesterét maga tanította. Az is, komornyikja is Obris nevű jobbágyának gyermekei. — *31d.* Anglus kertjét jártuk meg, még pedig sár lévén apró lovakon. — Ebédlőjét, vagyis Száláját, Neuhauser most festi. Plafondján Curtius ugrik le verticalis erányzatban . . .

November. 2dikban el Zsibórol. W. kikisért a' csikós óllig. Luczit és Kórát elhoztam. Úgy tetszik Cicero nem hágott sikertelenül. Setét éjjel érkeztem Haraklányba. — *3d.* Szakadt az eső; nagy volt a sár. Estve felé értem bé Krasznára. Kocsisom előre hírt vitt érkezésem felől. Csereynek épületje most készül: most egy roskadozó kis faházban lakik. Előmbé jött. Képében igen sok van a' Miklós Öcséméből; Grófnéja pedig a' Jászai Horváthnéhoz hasonlít, a' Szentimrei kisasszonyhoz. Mindketten szeretetre igen méltó lelkek. Kertje, mely rész szerint egyenes útakra van szedve, rész szerint tekergősökre, és a' melynek nagy disze a' telelő ház, tömve állván a' narancsfákkal s' külföldi termésekkel, 's a' csikós kert múlattatott leginkább. Bibliothecájában lehetetlen volt múlatni a' falak' fagyossága miatt. Boldogul éltem itt másfél napot, s *5dben* Csereynek 6 lovain Somlyóra mentem. — Cserey két *Gyógyi alma csemetét*, két *Gleditschiát*, két Plantanust adott szekerembe, 's egy csuporban egy tő Chrysanthemum Indicumot. Az ő stúdioma a' természet két Országa, a' Plánták és a' kövek. — *5d.* Somlyón Szentmarjai Lászlóné, szül. Becszy Özv. Asszonysághoz szállott velem Cserey. Két leánya van; egyik kap. Perczelné, a' másik Tóni kisasszony. Ez ismeri Sophiet és szereti. Mely kedves vala nékem ily hosszas távollétel után látni valakit, a' kívül róla szólhattam! Itt mulata Oberster Erősné. Reám vetett Kassai régi ismeretségünk után. Tóni kisasszony hosszú feje hagymát és egy marok igen szép és még jobb izű, de felette apró krompéllyal eresztett el. — A' Somlyai Oláh forspontos a' Zoványi timsós izű ferdővizhez vitt bé. Búcsúzáván tőlem, megköszönte nemcsak az igen zsiros fizetést, melyet én az út nehéz voltához alkalmaztattam, hanem még azt is, hogy nem *zaklattam*. Szegény Oláh! mit lehetne belőled nevelni, ha kínzóid tudnának hozzá! Nem közös e tevéled is a' virtus' érzése? — *7d.* Mindég esik az eső; későn érek Margitára. Ott vásár. — *8d.* Székelyhíd. *9d.* Semlyén. Szőlőmet Asszonyám megszedette. Lett 29 cseber 1 kanta. Szüretkor is 13 Rftal ment öreg csebre a' bornak; melynek alkalmatosságával feljegyzem, hogy ez' idén Augustusban Tokajban nem kaptam bort a' Fogadóban' és hogy itczéjét a' cselédeim osztán valamely háznál 21 xrral fizették; mostan pedig (Xbris 1805) a' Hegyalján szél

tében 14, 16, 18 x az újbó, a' löre pedig 5 xr. — Soha ezelőtt lőrét nem árultak. — *11d.* Házasodásom első visszafordult ünnepe. Sophie nélkül ültem azt ma. — *13d.* Felejthetetlen napja Bécsnek. Ma dél előtt 11 órakor jöve bé a' Városba Herczeg Mürát. Hulin Commendánsává tétetett a' Városnak. — Ma kapom meg Gessznernek tájfejtéseit és 52 Schu. Prospectjeit. — *18d.* Meghalljuk Debreczenben, hogy oda Bécs; és hogy a' Cs. és Cs.-né Ollmützbe mentek, gyermekeik pedig Budára. A' Palatinus nyolcz Status Consiliariust választ: 1. Gróf Brunszvik József Tárnok Mester, 2. Gróf Illésházy Istv. Excell, 3. Balog Péter Zólyomi 's 4. Semsei Andr. Ugocsai Fő Ispán és Personalis, 5. Bezerédi Ignázt, 6. Vay József, 7. Majthényi László, s 8. Péchy Imre Urakat, Ezekhez adattak még 1. A' Kalocsai Érsek Gróf Kolonics László. 2. Szent Iványi Fer. Iudex Curiae, 3. B. Orczy László, 4. Gr. Barkóczy Ferencz Pest Vgyei Administrator. — *19d.* Ebéd Dr. Szentgyörgyi Urnál. Ott az új Dr. Zilahi Ur. — *23d.* Vajda. *24.* Várad. A' Fő Ispán Conferentiát tart az Insurrectio eránt. *25.* Gyűlés. Rhédey Lajos Obersternek kiáltatik ki. — *26d.* László Öcsém Obersternek kéretik a' Palatinustól a Gyalogsághoz. *27dben* el Váradról. A' Magyar Cancellária dissolváltatott, mert Ő Felsége általadta a' kormányt a' Palatinusnak. Azz Erdélyi Cancell. Váradra jött. Cons. Szegedy és Benyovszky jelen valának a' Gyűlésben. Gróf Eszterházy János és Zejk Miklós Urakat Gr. Teleki Jóskánál lelem. *28d.* Vajdán. *29.* haza Semlyénbe.

December. 2d. Véres ütközet Morvában Austerlicznél. Lásd a' Magyar Kurir 41. levelét. — Én el Semlyénből. Irtóztató búcsú. — *3d.* Debreczen. Itt lelem Báró Vay Miklóst, már Generálisi Uniformban, és bajuszt nevelve a' Palatinus példája szerint. — *4.* Dorog. *5d.* Szegi. *6.* Kázmér. Sophie elfogyva a' szoptatásban; ellenben Izsi két annyira növe, 's már eszmél. Apja' leánya, mert mindég nézi a' képeket. A víg dal víggá teszi, a' szomorú alatt öszvevonódik szája 's zokog. Kezeit már öszve rakja. Kihányta az oltvar. *7d.* Zámba kirántja a' fogamat. — *10.* El Kázmérből Vinczével. Zempl. Vgye elvette az inasomat, Nemes legény lévén. Szakad az eső. Csak a' Konczpallagon hálók. — *11.* Ruszka. — *12d.* El onnan Szántóig. *13d.* Rakamaz. *14d.* Nyíregyháza. — *15d.* Szakoly és Mihálydi. — *16d.* Ábrányban, a' Juhásznál. *17d.* Semlyén. — Asszonyám 14dben a' Királytelkén talál. Felment Regmeczre. — Itt találok a' Postán a' Sophie szép levelét ddo 27d. Novembris, és a B. Vay Miklósné' magyar levelét. Mind a' kettőt megtartom leveleim' Gyűjteményében. — *21d.* Álmosdra Csanádi István Úrhoz. Ott leírom a' Palatinusnak Péchy Imre Urnak írt levelét, mely által ötet a' Státus tanácsára szólítja. *26d.* Bottka Menyhért Derecskei Fiscalis a' bátyjával Lajossal itt. Halmágyi László 23dban jött 's 24-dben ment. — *28.* Szúnyoghy Albert a' kanapéért és edényért és két ágyért 240 Rft. — Semlyénbe érkezésem olta mindég ezen diáriumomat dolgoztam régibb diáriumaimból 1801-nek Júniusá olta a' mai napig.

1806. Januárius. 1. Estve jó a' levél Kassáról, 's azt a' hirt hozza, hogy Józsi ellen beadott Protestantióm a Decemb . . . tartott Insurrectionális Gyűlésen felolvastatott. — *2d.* Vinczét a' kocsisomat

indítom Kázmérba levelekkel. *3d.* Vezsem a' Protonotar. Melczer László Urtól kívánt Compulsoriumokat. — *4dikben.* Julis húgomnak és Miklós Öcsémnek megküldöm a' Protestatió mását. Postán (sem egyike nem felelt reá, sem másika) Susi húgomnak pedig személyesen átaladom, hogy közölje Dienessel is, kinek szint úgy meg fogtam volna küldeni mint Julisnak és Miklósnak, hanem ha sok leveleimre nem felelvén, azt nem látnám, hogy velem nexusban lenni nem akar. — *5d.* Késő este meghal Kötelverő Mihály. Halála előtt egynehány nappal még megköszönte, hogy dolgát a' Vgye előtt híven folytattam. Ügye a' legigazságosabb ügy volt: de Szláv György ellen volt, a' ki Dienesnek szoros barátja, 's a' Susi húgom embere Rác Mihály ellen; 's minekutánna három esztendeig vonták minden kigondolható fortélyokkal, végre Rhédey Lajos küldetett ki alkut próbálni, 's a' szegény megkárosodott két Contribuens száz forintnyi bonificatio helyett vissza kapta a' kicsigázott, 's Szláv által három esztendő olta igazságtalanul tartott marháját, mellynek egyike kevés idő múlva megdöglött, másikat pedig főbe kellett verni. Az én egyenességemnek, 's a' Dienes igazságtalanságának tanúja az egész Semlyén és a' Vgye Protocollumai. Még most sem szakadt volna vége, ha a' Fő Ispánhoz nem folyamodtam volna. De ez a' lépésem megszeppentette. A' dolog folyamatját papirosra fogom vetni. — *9d.* Kővérnél ebédeltem. Bornemisza Ferencz érkezik 's Susi hugomnál hál. — *10d.* Bornemisza megyen. — Estve Fráter Pál hozzám küldi a' Debreczenből érkezett levelet, hogy Pozsonyban megkötetett a' béke a' mi Udvarunk és Napoleon között. — Ugyan ez nap veszem a' levelet Váradról, hogy a' káptalanba beadatott a' Protestatióm. Ezt Váradon is azért adattam bé, mert soká nem vévén tudósítást Kassáról, hogy ott felolvasztatott e az odaküldött Protestatio, félnem lehetett, hogy Józsi Öcsém holmi ígéretekkel arra veszi a' Vicze-Ispánt, hogy a' dolog suspendáltassék, 's így az időből kikopok. — *11.* Vincze érkezik Kázmérból. — *25d.* Blaschéktól veszem a' Majlárd után dolgozott Alcimachus és Két Szerencsétlen rezeinek lenyomottát. — *29d.* Azon három láda könyvem, mellyet a' Cancellárius által Bavoriából vettem, érkezik Debreczenből. Hozzá fogok Catalogusa csinálásához.

Februárius. 6d. Péchy Imre Ur Csanády István Urral érkeznek 's Susi hugomnál ebédlünk. — P . . . a' kit, midőn Ujhelyen keresztül kísérte az elmúlt holnap első napjaiban az Austerlicz mellől haza felé téró Russzus seregnek egy szakaszát, egy Kázmérből Ujhelybe béküldött levelem által arra kértem, hogy Asszonyámat birja arra, hogy dolgomat intézze el Comáromy György bátyánk, szállani sem akart most dolgom relől, nem hidegségből, hanem a' mint mondotta azért, mert irtózik róla csak gondolkozni is. Azt azonban igen röviden mondotta, hogy Asszonyám Comáromit már megkérte. Meg valék nyugodva, 's hallgattunk. Azonban midőn az ebédnél ülök, négy levelem érkezik Postán, 's az egyike azt a' hírt hozza, hogy az Anyám nékem a' Széphalmi házat 's ezer ftot ad esztendőnként. Felszállaltam, 's azt mondtam, hogy úgy nem kell Arbiter, mert a' Conditio nem olly fatális többé, mint a' tavaly Juliusban tettek. P . . . látta kétségemet 's tanúm, hogy tiszteletlenség, makactság,

ingerlés és telhetetlenség nem az én vétkeim. — A' mint az asztaltól fel költünk, megszólítottam, hogy szóljon Asszonyámmal, tudattassa velem mibe került fogságom. Én a tavalyi Correspondentiákból látom kicsoda számolásokra tarthatok számat; hozzuk tisztára ezt a' dolgot, mert József Öcsém az én Contómra bizonyosan tesz olyanokat is, a' mellyek oda nem tartoznak. Most még felelhetek holmira; sokára sokról elfelejtkezhetem, Susi húgom jelen volt, midőn én ezeket mondtam 's P . . . azt felelte, hogy arra nincs semmi szükség, először azért, mert osztozatlan lévén, azokkal a' költségekkel az Anyám tartozott; másodsor, mert ha nem tudom mennyit adott volna is, a' szülék a' magok jövedelmeikkel szabadon bánván, testvéreim azt soha nem fogják sokallhatni. Mondottam, hogy én attól nem tarthatok; mert én kevesebbet kaptam ott mint a' mit itthon vettem volna csak a' szerint is, a' mit az Anyám nékem 1794 előtt már adott: sőt ha számadásra kerülne a dolog, a' mit szívesen óhajtok, nekem lennének praetensióim. — P . . . kért, hogy hagyjam abba; a' húgom pedig elrettent azon szón, hogy a' szülék a' magok jövedelmeikkel szabadon bánnak, és férjestül együtt igen méltán kifakadt azon törvény ellen, mely fel nem tévén a' természet ellen való eseteket, azokat meg nem előzte. — 8d. Levelet irtam Sophie által Asszonyámnak! jelentettem, hogy tudomra vagon, hogy 1000 fót szándékozik adni a' lakás mellé, 's kerestem az egyességet. Nem felelt reá. — 10d. Neidltől ma veszem a' Wesselényi képe próbanyomatját. — 12d. Halmágyi László estve érkezik, 's együtt töltöm vele az estét Fráter Antalnál. — 13. Susi húgom Álmosdra megyen. — 15d. Két esztendőös üszőbornyúimat nyúzzák; a' métely ölte meg. 19d. A' fakó kanczámat eladom a' Postamesternek 22 Rfnton. Vén volt és kehes, 's nem akartam magamat tartásával terhelni. Pecsétnyomó cigányok érkeznek. — 25d. Botkát, nem kapván forspontot, Körtvelyesre küldöm a' lovaimon. — 26d. Reggeli 9 órakor érkezik Úza Pál barátom. Eggy czédulát írok a' húgomnak, hogy magam is az ő kosztosa lévén, Úzát oda fogom vinni ebédre. Az ember válasz nélkül jó vissza. Én ismervén hospitálitását 's tudván, hogy Úza ellen nem csak idegensége nincs, hanem kedvelli is, tizenkét órakor oda megyek. Mind a' húgom mind a' férje kinn voltak. Bényitván az ajtót, eggy idegent látok a' kanapén. Olvas. Köszönök neki; hajtogatja magát. Laczi volt. Úza is köszön, 's L. Uzával beszédbe ered. Én nem kerültem a' beszélgetést, de öszve nem szövődttünk. Most értettem miért nem jött felelettel vissza a' czédulára az emberem; 's értettem miért nem adódott tudtomra tegnap estve már, hogy Laczi megjött. Laczi ignorálni akarta, hogy én is a' szobában vagyok, 's csak akkor tett eggy köhhentést, mikor én Bujanovicsról és az Iparól Gróf Haller József Excell.ról lévén a' beszéd, azt mondtam, hogy Bujanovics a' fiját *Virgilnek* akarta kereszteltetni: Ebéd után én a' kandalló mellé állottam, 's bátran beszéltem mindenbe, még ha L. mondott is valamit. L. úgy ült pipázni az ajtó megé, hogy ne láthassunk egymásra. Ebéd után, mikor el akarék jönni Uzával, árnyékszékre ment ki. — 27dben. Ebédre Susihoz. Ott a' Pap is. Ebéd után L. Susival Asszonyvásárára mentek. 28d. Asszonyám jó. — Irtam. Elibe megyek. Leveszem

a' szekérből, Harag nélkül fogad, de minden szó nélkül is egyszersmind, 's egyenesen az árnyékszékre mégyen. Én befordultam. Míg a folyósón, szobám három ablaka előtt elment, mindég azt beszélte igen hangosan magában, hogy csak ahhoz a' gonosz Asszonyhoz ne menjek. A' hűgomat értette alatta. Bémentem hozzá. Eggyről másról szóllottam. Estve beküldi Kötélverőné, hogy belé únt a' haragvásba; azt óhajtja, hogy minden jó legyen; Péchy Imrét fogja megkérni, hogy végezze el.

Martius. Laczi Asszonyvásáráról megérkezik. Eggyütt vacsorálunk. Én magamat szabadon viselem, de nem szövődhetünk együvé. *2d.* Laczi Váradra megyen, 's harmad nap alatt imhol van megint. Én az Udvarról jöttem fel' 's látom, hogy gyalog jó bé az udvarra. Köszönök süveggel, mert mintegy tiz lépésnyire valánk egymástól. Ő Asszonyámhoz én a' magam szobámba. Vacsora felé által megyek Asszonyámhoz. L. eldült egy ágyon, de fejjel úgy feküdt, hogy láthatott midőn beléptem. Anyám látván, hogy nem köszönünk, 's nem tudván, hogy már köszöntünk, megszóllal: Ferencz, itt van Laczi! ez azt tette, hogy köszönjek. Azt feleltem, hogy látom. Laczi nem szóllott. Az Anyám abbahagyta. Más anya idegenséget látván a' gyermeki közt, nem Ft. fogta volna inteni, hogy köszönjön, hanem vagy egészen dissimulálta volna, vagy azt mondta volna nekik: fiaim, ne keserítsetek, bánjatok úgy egymással, a' mint illik etc. etc. *8d.* Laczi reggel el, a' nélkül, hogy szobámba bejött volna, hogy búcsúzzon, noha tudta, hogy ott vagyok. A' mint a' következés mutatja, ekkor jelentette bé házassodási szándékát Asszonyámnak. Én felőle semmit sem sejdítettem meg. Susi hűgom Kötélverőnének ezt mondá: No Sára Assz. az Oberster is meggördíti Asszonyámat. Az Anyám pedig megszóllította Erzsit, hogy legyen gondja a' főköttös skatulyájára, külömben nem lesz mit feltenni a' fija öröme' napján. — *10d.* Levágattam egy metelyes tehenemet. A' húsáért 2. ftot kaptam. — *11d.* Estve felé Álmosdra. Az úton nem szóllunk. Én magokban hagytam az Anyámat és Péchy Imre bátyámat, hogy a' dolgot nálam nélkül készítsék. Fel kell jegyeznem, a' mik a' dolgot megelőzték.

Pacificatio Almosdensis.

Asztalnál ülven egy nap (már Martiusban, tudniillik a' miolta az Anyám most Regmeczről leérkezett) jó a' cseléd és az Anyámnak két levelet ad bé. Az Anyám nézi az adreszt, 's az egyiket minden szó nélkül nékem adja. P. I.-től jött. Fel nem bontva tettem kebelem zsebjebe. Péchy azt irta benne, hogy kövessem meg az Anyámat. Feleltem, hogy én azt azon levelemben is megtettem, mellyet néki Ujhelyben adattam meg, még pedig nem hogyha megbántottam, hanem mivel megbántottam (elkerülhetetlenek ismervén, hogy illy hosszas és illy rettenetes kísértetek közt meg ne bánthattam volna) 's ujjban is, és akármelly solennitással azt mégtenni kész vagyok. De ezen Ekklezsiai-követés a' dolgot helyre nem hozza. Az kívántatik meg, hogy az Anyám vegye fontolóra, fekvésem' irtóztatóságát, hogy férj vagyok, atya vagyok, 's semmit sem kezdhetek, 's intézze el sorsomat. — Péchy felel, hogy ő azt a' tanácsot önn-magától adta etc. Ki akará srófolni magát ezen, a' mint mondá, isszonyú munkából.

Elkeseredve azt feleltem, hogy mikor én, az én hetedfél esztendei szenvedéseimben társaim' terheiken minden kigondolható módon könnyíteni kész valék és könnyítettem is, hittem a' virtusban, 's arra tartottam számot, hogy az nékem valaha visszafizettetik. Csaknem öt esztendeje, hogy szabadon vagyok; eggy nemes lelkű embert kivévén nem találkozott senki, sem atyafi sem idegen, a ki segédemre lett volna etc. Mostan tehát ötöt kérem, szóljon az Anyámmal, terjessze elébe, hogy az a' négy propositió, a' mellyet tavaly teve előmbé Kazinczy Péter által, nem csak azért, mert eggy olly Reversálist is kíván, a' mellyet magáról csak hunczfut ád, hanem azért is, mert az minden meggondolás nélkül való kívánság, hogy én Széphalmon lakjam és ott emberem ne legyen, építsek, 's Molnár nélkül legyek etc. el nem fogadható etc. etc. — Erre Péchy Imre nem felelt, 's az lett a' következés, hogy a' mint említém, az Anyám Álmosdra által vive.

Másnap (12. Martii) reggel nem Péchy Imréhez, hanem a' lánykájához mentem bé. Szóllitanak. Péchy megszóllal: A' Néném, Öcsém Uram elébe ezt a' projectumot teszi; olvassa-meg, s' mondja-meg, megállhat-e így? Olvasom, 's a' Conceptus végében az Anyámnak tulajdon keze írására akadok, hol ismét, már nem emlékezem micsoda, szúró sorok állottak. Ez elkésérített. No, mondtam, lássa ezt Uram Bátyám maga! — Az ollyat felele Péchy elkeseredve, nem kell sem látni, sem hallani. Abban a' szempillantásban mondtam: hogy megmutassam, hogy rajtam semmi sem múlt, hogy tehetetlen nem vagyok, reá állok vaktában! — »Irja meg tehát Öcsém Uram a' tractatus Conceptusát« — Nem én! felelék. No tehát dictálom én, mert nekem nehezen esik az írás és sok időbe telik. Dictálta. Lepuráltam kétszer; az eggyiket Assz.-nak, a' másikat magamnak. A' Conceptust és a' Calculust, hogy mi terem 's mennyit tesz a' jövedelem, megtartotta, az Anyám a' tractatust subscribálta. Péchy coramisálta. Ott ebédlénk, 's eljöttünk. — 13d. Vettem a' Prof. Budai Esaiás levelét a' Müncheni könyvek eránt. — 14. Sylvesternek két árkusa érkezik Trattnerből correctúra végett, 's Blaschkétől a' Kazinczy András képe 's Emilia Galottinak rajzolatja. Dráveczkiné Büdeskuty Julis itt hál. — 15d. A' Luczi lovam Kóra leánya megdöglik. Két bivalyökröt vettem Fráter Ferencztől 150 Vft. eggyik bika lévén 16dban kiherélik. — 18d. Halmágyi László keresztül megyen Semlyénen, 's megáll, hogy velem szólhasson. — 20. Első villámlás és mennydörgés. — Az a' gondolat támad bennem, hogy Sylvester mellé nyomtattassam Varjasnak e vocálisú énekét is. Azt beszélilik Fráter Györgynél, hogy László öcsém Váradon eggy estveli társaságban meglátott eggy igen gazdag kisasszonyt Lukács Fannit, 's megszóllította, hogy hallja, hogy eggy más, Munkácsi nevű Obersterrel vagyon jegybe, 's sajnálja, hogy megelőztetett, mert magának volt volna kedve a' lépést próbálni, 's a' kisasszony ezt felelte: Ne tréfáljon Oberster Ur! A' kisasszony pápista, 's az atyja Temesvár és Arad körül bír. — 21-dben eljöttem Semlyénből. Az ábrányi lápon már mindent ki kellett szedetnem a' szekérből, 's négy ökröt fogatnom belé, hogy által vigyen. Éjtszakára Mihálydiba, Gulácsiné húgomhoz. Ez, és Úza is, tudták már, ki légyen a' László Öcsém mátkája, mert az Anyám, mihelyt L. insinuálta, levél által kérte Péchy Imre Urat, hogy ezt a' készüléket rontsa el; de

P azt írta vissza, hogy az ilyen korba jutott gyermekekkel más-képpen kell bánni, hogy história ne essék. De azért nekem meg nem nevezték, mert Péchy Imre úgy mondotta nekik, mint titkot, 's ugyan ez miatt a' széplelkű Űza nem engedte, hogy azt Gulácsiné velem tudassa. — 22d. Ebédig Mihálydi. Éjtsz. Kálló. — 23. Nyíregyháza és Vaskapu. Külömben is rossz volt az út, most pedig szakadt az eső. — 24. Tokaj, Szegi. Itt kiállottak a' lovaim, kéntelen voltam Kisfaludról négy ökröt hajtani. Az nem bírt. Még két ökröt fogtak hozzá. Ez sem vitt tovább Vámosujfalúnál. Ott mindenemet lerakattam a' Biró keze alá, 's magam Bodával és kocsisostul megindultam s' Széphalomig 's onnan nyomban Kázmérig gyalog mentem. 26dikba értem Kázmérba. Phigie ezen három holnap alatt igen megnőtt, elhízott. Az Oltvar csak lába száraiban volt már. — 29. Sophie egygy fogat vonat. 31. Pepi érkezik.

Április. 1. Pepivel Ujhelybe. Balásházínál ebédlünk. Széphalmon hálok. Praenumeráltam az Annalen der Oesterr. Literatur u. Kunst újsá-gokra. — 2. Bossy a' kőműves és Brumbauer az ács, jönnek megtekin-teni az épületet. Bodát, kit magammal hoztam Semlyénből, vissza indítom Semlyénbe. Én vissza Kázmérba. 3. A' Grófné és Pepi el Szennára a' Pepi feleségének már közelítő lebetegedésére. Ma estve Phigie az anyja ölében ült, 's az anyja velem egygyütt mélyen elhallgatott. A' gyermek rég olta törtet már holmi hangokat. *Atyja! Atyja!* mondta most sok ízben egymás után. Feleszméltem, s örömmel hallgatám meg a' hangot, ha nem csal e meg az öröm. Nem csala-meg; Phigie egynehány napig nem mondott egyebet. Az *én* nevezetemet mondta, és magyarul! Fel-dicsekvém vele szivesebb barátimnak. — 6d. Húsvét. 7d. A' Gróf Kassára, Általa küldöm Theréznek a' Löcsére szóló pénzzel megterhelt levelet. — 8d. A' Regmeczi Tisztartó ide jő, hogy a' deszkák eránt szállhasson velem. Fekete 7 esztendős kancza lovát 160 Rfton megvettem. Gyalog ment vissza. Sztropkai, az Abarai öreg érkezik. — 9d. Lovaglunk. Vinczét és Laczit Vámosujfaluba az ott hagyott holnimért. — 10. Ismét lovaglunk. Sztropkai megyen. A' Gróf jő. 11. és 12. Széna Széphalomról. — 13. Phigienek ma látom először két alsó fogát. Míg a' Gróf és Sophie a' vasárnapi mise alatt templomban vagynak, érkezik Gróf Desőffy István, a' megholt Gr. Sztaray Mihály leányának férje. Ezeket beszéllé:

Gróf Desőffy István beszéllései
Napoleon francia Császár felől.

Én, úgymond, 1797-ben Generális Gróf Meerveldtnek Galupinje e vagy Adjutánsa (nem emlékezem mellyiket mondotta Desőffy) vol-tam 's elfogattattam. Monbelloba víttek. Bonaparte és a' felesége le néztek reánk, 's Bonaparténé a' mint engem megláta, elsikoltotta magát. Külsőm megtévesztette; azt gondolta, hogy én néki valamely kedves rokona vagyok, hogy az által talált szökni a' mi seregünkhöz s elfogat-tatott a' francziák által. A' mint megtévedéséből magához tért, pénzt adatott nekem, hogy magam illó módon ruházhassam, 's míg kiváltottak, mellybe három hét tele el, mindennap a' Bonaparte asztalánál ettem. Bonaparte szentül szereti a' feleségét 's szentül szeretetik általa. Bona-

parte egy kisdéd, de nem törpe kisdedségű ember; vállas, 's már akkor is kilátszott belőle, hogy hizni fog; most, úgy hallom, das Kaiserthum schlagt ihm sehr wohl an, mert hasa ereszkedik. Bné egy feketéske magas, száraz, igen bájoló, igen elmés, derék asszony. B. mindég csak akkor jött ki dolgozószobájából az ebédhez, midőn már fel vala táalva, 's egyik nap úgy mint a' másik nap egész ott létem alatt mindég az vala első mozdúlta, hogy egy csomó öszve kötött írást által repíte a' Secretariusának 's ezt mondotta mellé: Ez lesz a' mai munka. Az ebédnél a' legcultusabb, a legdecensebb tónus uralkodott. B. mindég puderesen kefélt ruhában 's tökéletes csínossággal öltözve jött elő. Ebéd után félre rántotta frakkja hátulsó részeit 's úgy piritotta magát a' kandalló mellett. Ollykor sok ízben hallottam tőle azt a' szíve mélyéből feltolakodó kívánságot: oh mikor léphetek valaha vissza a' privatus életbe! mikor szabadulhatok meg ettől az örök nyügtől! — Bonaparte József is (a' ki 18 d. Ápr. ez idén Nápolyi Királynak kiáltatott ki Párizsban) egy igen sok culturájú elmés és nyájas viseletű ember; valamint a' sógora is Mürat, (mostani Kliviai 's Bergeni Herczeg) — de Lajos öccse 's veje egy *imbecillnek* tartatik a' francia seregnél. — Desőffy még ezt vetette az elmondottakhoz, hogy nem lehet eléggé csudálni, hogy mind ezek mint tudják *játszani a' nagy Urat*. XVI. d. Lajos bizonyosan nem tudta azt jobban. 'S ekkor nevetésre fakasztá Desőffy, azt beszéllvén, hogy a' mint ezt a' Homonnán lakó Vondernoth beszélte, a' ki ismeretes arról, hogy a' nevetségig sokat tart Római Szent Birodalombeli Grófságában, és kezét senkinek nem csókolt, hanem ha Kreutzdáma volt, — ez a' bohó ember felkiáltott: Sakerment, die Parvenüs! Ich dächte einen Kaiser vorzustellen gäbe auch mir Mühe, und ich bin doch Reichs Graf; und sie, sie finden sich so gründlich hinein! —

Bonaparte felől lévén szó, kedvem jött, azt is feljegyezni, a' mit Nini ír Bécsből. — Be érkezvén Napoleon Schönbrunnba (1805. November — d) kimentem, hogy láthassam. Nem láthattam. De maga helyett tizenhatezer emberből álló gárdáját láttam, úgymond, 's bizonyossá tehetlek, édes bátyám, hogy szebb népet gondolni nem lehet. Vissza jövén szállásomra, itt leltem egy kapitányt és 35 legényt. Ezeknek ebédjek minden nap 50 ftba került. A Tiszt velünk evett. Egy nap megszóllítottam, 's kértem, mondaná meg, mikor lehetne látnom Bonapartét? Azt felelte francia culturával, hogy nem ismeri, ki lehet az? — Nem értvén, ismét megneveztem Bonapartét, 's ő ismét azt felelte, hogy nem ismeri. Aber Sie werden doch Ihren Kaiser kennen! mondám megütközve vonogatódzásán. So! felele a' Tiszt, unsern würdigen Kaiser kenne ich recht wohl; der heist aber nicht Bonaparte, sondern Napóleon. Niny megszeppent, 's engedelmet kért megtévedése miatt. A' Tiszt nagy magasztalásokkal szóllott Napóleonjának vitéz és kormányzó tettei felől etc. Niny csakugyan látta későbbben Napóleont, Berthiével lovaglott, 's azt írja, hogy Napóleon egyikéhez sem hasonlít azon sok képeinek, a' mellyeket láttunk. A' dolog természetes, mert a' Művész εις το Κραλλου μιμει.

Párisból hazatért embereink azt mondják, hogy nem lehet két hasonlítóbbr képet találni, mint a' Napóleoné és Gróf Csáky Imréé Terebesen.

— Jaj úgy neked, Lavater! — 's Gróf Barkóczy Ferencz 1794—1801 közt Berlinbe érkezvén, feleségével végig járta az utcákat, 's a' mint hintaja mellett egy más hintó elrepült volna, csudálkozva kérdé feleségétől, mit kereshet Berlinben Gróf Török Lajos? Az a' kit az Ipamnak ismertek, a' francia oda küldött Biztos, a' híres Abbé Sieyes vala. — Gróf Desöffy István is azt állítja, hogy Gróf Csáky Imre igen jól hasonlít Napóleonhoz.

Ugyan ez nap, tudniillik *13d.* Apr. érkezik ebédre a' Bátyám Kazinczy Péter is, feleségétül és leányostul. A' kis Sophie már beszél francziául. Estve felé Gróf Török József bátyánk jó Miskolczi, 's 16-ig itt mulat. — *14dikben* indul Vincze kocsisom, 's Laczi inasom Semlyénbe. Boros velek megyen. Ma álla bé szolgálatjába. — *16dban* Splényi Manczi és Caton jőnek. Kolbásáig kísérik lóháton Sophie és én. *17.* Bistére a' Cencit. — *18d.* Irtóztató hideg. Ma születik a' Sógorom fia B. Wécsey Máriától Szennán. *Bálintnak* keresztelték 20 dikán. A' keresztatyja B. Luzsinszky lett volna, de el nem érkezvén, Gróf Sztáray Albert és hitvese Gr. Csáky Walburga voltak. — *20d.* Sophie Szennára indul. Meczner jó Susihoz, aki igen rosszul van. *21.* Újhelybe kísérem Meczert, 's a' Torzósán öszve akadok Kazinczy Istvánnal; én éjtsz. Szőlőskére. Itt hallom meg, hogy a' László Öcsém mátkája Lukács leány. Péter neheztel a' házasságért, 's megvallja, hogy a' mint meghallotta, hogy Örmény leány, azt kiáltotta rá: *Kurvanyja.* Péterné azt vetette mellé, hogy nem jobb volna-e harminczezer ftal venni jó születésű személyt, mint olly mocskot ejteni rajtunk, a' mellynek mindég megmarad az emlékezete. Nem tüzeltem őket, de meg nem állhattam, hogy ne kérdjem, hogy ha ezt én cselekedtem volna, az az ember (Jósi) a' ki midőn azzal vádoltak, hogy frajczímert veszek, kevélyen hányta szememre, hogy Miklós és ő Consiliárius-és Ord. V. Ispán leányát vették, nem vájta volna e ki a' szememet. *22d.* Vissza Széphalomra, hol a' szőlőmunkát 2 f 30 x fizettem. Pista Öcsémet a Ronyvai hídon találtam elő. Csudálkozott, hogy én a' Laczi házasságát Pétertől értettem csak most. Ő is ugyan úgy itéle felőle, 's mondta, hogy Ragályi Máriától tudja, hogy Asszonyám is, ők is nagyon le vannak verve. — *23d.* Kazinczy Péter bátyám írja, hogy tőle való eljövetelem után kevés órával vette a' Laczi levelét, hogy Lukács Fannit elvette 250 ezer ft successióval 's esztendőnként 2000 ftot kap vele. *24.* Ruszkára embert küldök. — *25d.* késő estve meglett a' Luczi kanczám csikaja; egy pelly kanczácska. *Flóra* nevet adtam neki. Zsibón hágtá meg az anyját a' Wesselényi híres szürke Cicerója Májusnak 31-dikén. Véknján és néhol a' nyakán is fejér szálak látszanak. Feje és egész növése igen szép. — *27.* A' lyányomat Szennán Banke nevű Chirurgus, a' ki tavaly Gróf Barkóczy Jánossal Párisba utazott, a vaccinával beoltja. A' gyermek észre sem vette, hogy két karjába öltést tesznek, 's mindég a' Chirurgus pápaszemeivel mülatta magát. *28d.* Igen nagy dér. Sok kárt tett mindenfelé. — *29d.* Az inasom, 's szekerem jó Semlyénből, 's hozza Fabchichnak Pindarusát, 's Kis Jánosnak nyomtatás alá adandó verseit.

A' Debreczeni vásár kezdődött; a' Laczi esketése Váradon a' Nagy Templomban Gróf Sauer Kajetán Püspök és Nagy Prépost által.

Május 1. A' Gróf Újhelybe 's vissza. Az oda való Póstáról hozza

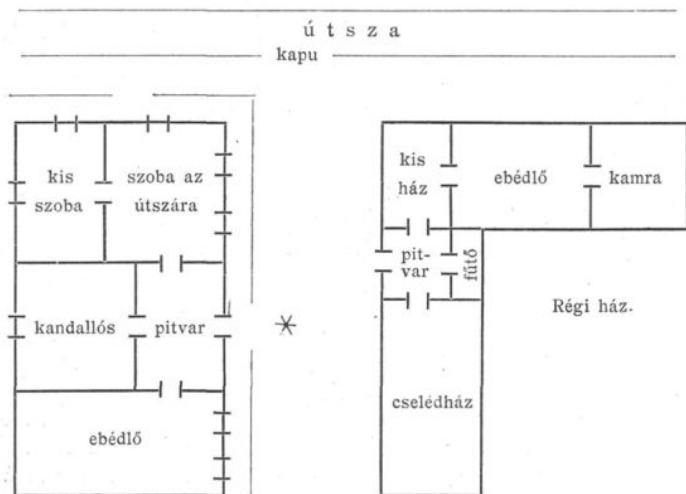
azt a' levelet, a' mellyben az Anyám megtiltja, hogy hozzá többet ne írjak, mert ha írok, felbontatlan küldi vissza a' levelet. — Ennek magyarázat kell.

Midőn én Martiusnak 21dikén elhagytam Semlyént 's már elbúcsúztam, egy papirosat nyomott kezembe, azzal a' szóval, hogy *azt áldásúl adja*. A' papirosban az parancsoltatik, hogy a' Jósival való jóllétel legyen tisztém. — Aprilis 2dikán Kalinál feleltem a' Semlyénbe vissza menő Boda által, hogy én *bántani* nem fogom, *szeretnem* pedig nem lehet. Elébe adtam az Anyámnak, hogy esztendeje, miolta nyugodalmamat keresvén, a' házánál nem voltam, cselédjeim nem az én, hanem az Anyám parancsolatjából tértek bé hozzá; azt a' parasztságot követte-el, hogy általuk izene nékem és Sophienak szűrő szókat. Ha, úgymond, az ő felesége lovagolna, ő száz aranyos paripát adna alá, 's arany paszománttal elborított liberias cseléd lovagolna utánna. Mintha, mondtam, Sophie tőle és a' feleségétől fogná tanulni, mi illik, mi nem. Mi nem bánjuk, ha az ő felesége Orientális gyöngyöt fűz is magára, mint a' Nénje Négyesen, vagy a' fejére kanyarítsa is a' szoknyáját, mint a Nénje Szőlőskén, 's szeretném tudni, hogy azért, mert Sophie K. F.né lett, ki kapott just a' nap alatt, ötet bántani, mikor ő általa senki nem bántatnak? Látván tehát, hogy még úgy sincs nyugtom, ha a' házát kerülöm, megparancsoltam embereimnek, hogy az első efféle szóra mondják-meg neki, hogy ha Ferencz annyit fog lopni a' testvéreitől, mint József lopott és lop, ő is azt fogja talán tenni. Hozzá tettem, hogy Vendégfogadósoktól kell hallanom, hogy azt beszéli, hogy gazdag leányt vehettem volna, 's koldust vettem, 's tudakoztam, ha én szólottam e valaha, az ő házassága előtt és olta is, az ő felesége felől, 's akarja-é, hogy arra emlékeztessen, hogy nem Vér Nánit vette ő, hanem Ragályi Máriát? 'S azzal rekesztettem bé, hogy látván az Anyám, hogy engem ő tola ki az atyai birtokból 's ő tola ebbe a nyomoruságba, 's én mégis csendesen viselem keresztemet, 's Álmosdon akadozás nélkül 's minden szó nélkül fogadtam-el a' szerencsétlen propositiót, engedjen nyugtot; 's gondolja meg, mint esett volna az Kazinczy Józsefnek és Bossányi Susánnának, ha Szirmay Therézia, a nálánál csaknem húsz esztendővel ifjabb Kazinczy Pétert és Boronkay Évát néki elébe tette volna; nem engemet subordinált a' természet József öcsémnek, hanem ötet coordinálta nekem; ő minden a' háznál, mik semmik vagyunk, semmit nem tudunk.

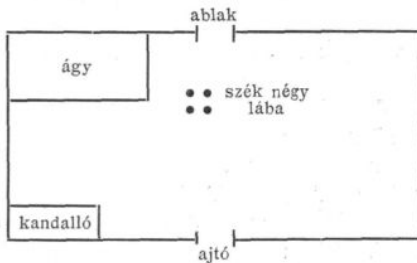
2d. Az inasomat 's lovamat szántani küldöttem. Sophie érkezik Szennáról. 3d. Sétálni. 4d. Szemere László és Geizlerné gyalog. Délután mi Szemeréhez. — 6d. Én Ruszkára lóháton. — 7d. Ruszkán mulatok. Oda jó Ördög György és Olasz Lajos Úr 's Megyeriné első házasság-beli fijával Kornis Antallal, a' ki hektikában már már vész. 8d. Azok is el, én is el. Sophie megfogadja a' Lovászt. — 10d. Lévaitól általveszem a' meszet, — 20 hordó vala csak; azt általhozzák Kázmérba. — Én Ujhelybe; a szőlőbe. — 11. Készülünk Sophieval és a' himlős gyermekkel Semlyénbe, hogy még az innepekig feljöhessünk. — 12. Elindulunk. Sophie ma lép éltében legelőször a' Széphalmi házba. Patakra érünk setét éjjel, mert Széphalmon a' nagy eső sokáig tartóztatott. Itt találjuk B. Vay Miklósnénak a' frajczimerét. — 13. Ebéd Szegibe. Szepes Vgyei

Szolgabíró Korotnoki Úr és Mathézi a' leányával. — Rakomazon egy Louis nevű fogadós. Theatralista volt . . . inopia deperditus . . . 6 f 42 xrt fizettem éjjeli szállásomért és vacsorámért. — 14. Kállóban Gyűlés. A' mint a' fogadóban megállottunk, a' sok asszony nép meglátja Phigiet; protestálnak, hogy az ő szemeik nem ártalmasok; légyen szabad a' gyermeket nézni; 's körül fogták, körül ölelték. Csak az a' hía volt, hogy tömjént, mirhát és aranyat nem nyujtottak neki. Ő pedig a' szerint mosolygott-le a' Rózsi karjairól reájok, mint a' Corregio' festésén a' kis Idvezítő. — Ementem a' gyermekkel Cons. Szathmáryhoz. Sophie a' kocsnál maradt. — Ismét igen későn Szakolyba. — A' rongyos tetejű állásban háltunk; Sophie, Rózsi és a' gyermek a' kocsiiban. — 15dben öt óraker reggel Mihálydiban. Áldozó-Csötörtök volt, a' lovak elgyengültek; jónak láttam megpihenni, 's egész nap ott mulattam. Lónyai Menyhértne oda jött és ott ebédelt. Ő beszéllé Sophienak, hogy az egész világ csodálkozik a' Laczi házasságán. Olly karakterben volt, hogy akármelly becsületes, sőt fényes házhoz is csatlhatta volna magát, 's ime egy Örmény lyányt vesz; kinőtt hátul; a' kinek fejér és piros festékre van szüksége; és ollyat, a' ki fráz forma convulsiók alatt betegeskedik. Józsi, úgymond, nálam volt a' vásárkor; elbájolva szólott az új Sógorasszonya felől, 's én kéntelen valék neki megmondani, hogy jól teszi, hogy örül neki; úgy legalább *egy* van a' ki approbálja ezt a' lépést. Was ereifern Sie sich, das ich Ihnen dies sage? So machen Sie die Augen auf, und suchen Sie sie. Sophie azt mondta, hogy a' B. Wécsey Miklós leányai mivel személynek mondják. — 16d. Ebédre Ábrányba. Nem vala otthon Ördög György Ur. Az erdőben fogattam-ki a' nyíró Juhászoknál. Három óra tájban értem Semlyénbe.

Az aryam a' kandallós szobájában ült, és font. A' szoba és a' pitvar ajtaja nyilva állott, midőn az udvarba beértünk. A' ház és udvar rajzolatja ez:

A' kocsi ott álla-meg a' hol ez a jel * látszik. Az Anyám a' kandallós szobában font; úgy hogy a két ajtó közötté és közöttünk, nyitva lévén, tulajdon szemével láthatta mi érkezett és kik vannak a' kocsiban. Míg az inas leugrott, a' kocsi ajtaját megnyitotta, a' dajkát leemelte, a' gyermeket a' dajkának kezébe adta, Sophie kiszállott, én utánna kiléptem, 's úgy osztán bémentünk, elég ideje maradhatott a' magához való téréshez; embarras-ja eloszolhatott. — Sophie bé megyen, kezét csókol. Sem vissza nem csókolja, sem egy szóval nem fogadja, sőt úgy nyújtja oda kezét, mintha kétséges volna éránta, ha adja e vagy ne? Én kezét csókolok; köszönök; mondom, hogy imhol a' gyermekem; (kit még soha nem látott) ajánlom grátziájába. Nem szóll, meg nem fordul 's fon.

Míg ezek így folynak, Sophie az ágy mellett áll, 's várja mi lesz ebből? A' Dajka mel'ette áll, 's oda tartja Sophienak a' gyermeket, hogy rajta valamit igazítson. Csak fonván, meg nem fordúlván, hallgatván, magam kezdém-el a diskurzust. Gulácsiné tiszteli Asszmat. Tegnap egész nap nála voltunk. Vendégei voltak, Lónyainé, Szeremlei Károlyné, Molnárné. Nem szóll 's fon, Sophiera pillantok, hogy ez a' bántás nem keserítette e el szere felett, 's öröömre láttam, hogy csak szégyenlette, de nem nézte úgy mint váratlant. Ez annyival keservesebb volt, mint-hogy Gulácsiné beszéltte, hogy azt declarálta az anyám nem régiben is még előtte, hogy Sophie ellen nincs panasza, hogy Sophie őtet soha meg nem bántotta. 'S éppen ez is cselekedte, hogy ezt a' kibeszéllhetetlen 's példa nélkül való vadságot Sophie oly nyugodt elmével nézheté.

Sokára azt parancsolá, hogy hozza hozzá a' dajka azt az »Ártatlant!« — Kezébe vészi a' gyermeket. A' gyermek rá mereszi a' szemét, úgy néz egy két minutum secundumig, 's egyszerre rá mosolyog. Szívet érdeklő scéna volt. Nehéz volt hasának a' gyermek, 's vissza adta dajkájára kezére. Alig vagyunk itt, 's jó-valaki, hogy már mérni lehet. Kocsim és a' régi ház gradicsa közt rostáltak, 's halomban állott az élet. Kaptam a' rovást, csak azért is, hogy lássa, hogy magamat a' gazdaság terhe alól ki nem vonom, 's széket vettem róvni. Egyszerre csak azt látom, hogy Sophie velem által ellenben a' régi ház folyosóján leül és magába süllyedve köt. Látván az Anyám hidegségét érántunk, 's hogy nem szóll, nem akarta magát a' veszedelemnek kitenni 's félre ment. Én fel nem költém, hogy az a' szokott gyanú ne támadjon, a' mi a feleséges

gyermekait mindég éri, hogy azok jók volnának, de az Asszonyaim ökelmek parancsolnak nekik. — Még róvtam, mikor a' Rector előjött, hogy egy Postán érkezett levelemet kezembe adja. Látván, hogy velem beszéll, reám kiálta, hogy most róvni kell, nem beszéllni. A Selindi Gazda csapta mindég a' vékát, 's meghagytam, hogy soha a véka száma ne mondattassék máskor ki, hanem éppen akkor, a' mikor a' csapóval elvonja. Így lehetetlen megtévedni.

Vacsorára előhívták az öreg Péchy Mihálynét. Mind Sophie, mind én beszélltünk. Sophie kereste az alkalmatosságot, hogy vele beszédbe juthasson. Akarva nem szólott. Csuda e, hogy ez még második és harmadik nap is így tartván, Sophie végre elhallgatott, és beülvén egy szobába, azon asztalka mellett olvasott, a' hol én írtam? — Péchy Mihályné azon szavunkra, hogy Szeremlei Sámuelné, kit Mihálydiban láttunk, egy igen szép asszonyka, ezt mondá: Bizony az Oberster is szép asszonyt vett. Erre sem Asszonyám, sem Sophie, sem én nem felelénk, 's nagy lón a' hallgatás.

Külön vette a' dajkát 's tudakozta mit mondanak azok, a' kik Kázmérba járnak, kihez hasonlít a' gyermek? Ez azt felelte, hogy azt mondják közönségesen, hogy az Anyámhoz. Maga is hasonlatosságot látott benne; megfogta a' gyermek' kövér ujjait, tapogatta, hogy húst sem lát benne, 's azután a' maga kezét nézegette. — 17dben Sophie Fráter Antalnéhez, én Kövér Imréhez mentem-le, 's Kövérhez elvittem a' gyermeket is. Péchy Sándornéhez ma még csak magam mentem által, béjelenteni, hogy holnap Sophie is általjő, 's elhozza Phigiet. Péchy Sándornénak Lasztócrról szakadt frájczimere által jött Sophiehoz, hirt venni az anyja, 's atyja felől, 's a' kis házban beszéllt Sophieval. Az Anyám lángoló képpel jó, 's kiáltja: *Kell e itt az a gaz lyány?* — Sophie ezt felelte csendes lélekkel: *kell.* — Ha elvégzik vele a' dolgot, menjen, monda; mert nekem ilyen derék személyre nincs szükségem. — A' lyány talán tizenkét esztendőös gyermek.

Phigie egy estve szopott. Az Anyám a' pitvarban lármázott valakire, 's a' gyermek elkapta az anyja emlőjétől a' fejét, 's oda tekintett, mi baj. Ismét szopott, s' ismét oda tekintett az újabb hangra. Lehetetlen volt nem nevetni nem-értett rezzenésein.

18d. Vasárnap. Délután Sophieval általmentem a' hűgomhoz. A' gyermek aludván, nem jöhetett. — Mind a' hűgom, mind a' férje barátsággal fogadtak. Sophie megköszönte nekik, hogy Xber olta Febr. utolsó napjáig asztalt adtak. Susi beszéllte, hogy Julis hűgom az elmúlt Aprilisi Debreczeni vásárra lejövén Munkácsról, elébb Baktán, azután Tégláson betért; mind a' két helytt csudálkozva emlegették a' Laczi' gondatlan s illetlen házasságát. Dienes azt beszélli, hogy Laczi egy estve haza jött az ő házához, 's jelenti neki, hogy megházasodott, 's találja kit? Kít egyebet, felele Dienes, mint Hodosy Lottit? — Nem azt. — »Tehát nem lehet igaz, hogy megházasodtál.« — L. mondja, hogy Lukács Fannit. D. nem hitte. De ha meg akarál házasodni, miért nem Lottit? — (Lotti Hodosy Sámuelnek és Pulszky a' leánya, B. Podmaniczky Juliének mostohája; az anyja 30. ezeret hozott a'

házhöz; azután még Mudránynak succedált; 's Hodosy maga is gazdag ember volt. Hodosy Januárban hala-meg, és így successiója mingyárt jött volna vele; fiatal, egészséges, szép és a' legszebb nevelésű leány.) — Azt felelte, hogy *annyival bé nem éri magát.* — Mind ezt Susi beszéllé, megvallván, hogy nincs ember, a' ki javallja házasságát. »Lukács Fanni kicsiny, gyenge, nem görbehátú, hanem féllapoczkájú személy; szép módú, és jónak látszik; megvan! és így áldja-meg Isten őket!« — Ezek a' Susi szavai. Az Örmény eredet csakugyan előtte is kedvetlen dolog. 250 ezer nincs, azt mondja D . . . de minden bizonynal lesz 140 ezer. — Nem állhatám-meg, hogy nem panas, hanem örvendésképpen ne mondjam Susinak, hogy azon felyűl, hogy két három esztendő olta Laczinak írtam, még pedig olly dolgokban is lévén szolgálatjára, a' mellyekre megkérve nem valék, (mint a' Keczer adóssága) 's ő nekem eggynehány levelemre nem felelt; házasságomat is insinuáltam neki, mint mind azoknak a' testvéreimnek, a' kikkel szemben lévén élő szóval insinuálhattam azt, 's ő még arra sem felelt: most midőn ő házasodék, nekem nem insinuálta. Nem csak nem szégyenlem, hogy nem felelt és nem írt, vagy inkább, hogy én írtam, 's ő akkor nem felelt, 's most nem írt, sőt örvendek. Az Isteni Gondviselés nekem szép satisfactiót nyujta, mondám. Ő vala az, a' ki 1804-ben, tavasszal Regmeczre ment, és az Anyámat tűzbe hozta, 's azt a' gyanút, hogy szobaleányt akarok venni, készítette; 's ime én úgy házasodtam, hogy nem kell pirúlnunk miatta, ő pedig úgy, hogy a Jók fejet csóválva hallják. Tagadja hát, a' kinek tetszik, a' Virtus szentségét 's a bosszúló 's jutalmazó Gondviselést. Pedig, mondám, ez még csak kezdet, hátra van még a' nagyja. Megmondta Krainik Józsinak, hogy az utolsó csep verejtékig ki kell azt neki izzadni, a' mit ő Miklóssal és Miklósnéval szenvedtetett.

Susi mondá, hogy a' Debreczeni Aprilisi vásárkor ő és Julis 's Dienes a' Német-útszán által ellenben voltak szállva Asszonyámmal és Józsival, Julis és Susi általmenni hozzá sem nem mertek, sem nem akartak: Asszonyám pedig mindég az ablakon ült, 's onnan nézte minden mozdulásait; 's midőn a' fiatal emberek a' lyányaikhoz jöttek, csinálta a' Glosszákat, hogy bezzeg mennek a' Herczegek a' Kisasszonyokhoz. Egy nap Susi és Julis általmentek Péchy Imre Úrhoz; (ugyan azon háznál volt szállva Bornemisszánál Asszonyám is) — azon pillantatban által küldé Antalt, az inast, nézni, hogy ott mit csinálnak. Ott rá ismertek Antalra, kitalálták miért jött, 's nevettek. — Józsi által nem ment hozzájuk, de reájok bukkanván a' vásárban, mind Susit, mind Julist öszvecsókolta.

A' mint Susitól Sophieval haza mentem, nagy volt a' harag, de nem szóllott az Anyám. Ha oda nem mentem volna is, némán ültünk volna; és így nem tudom miért ne mentem volna el; kivált hogy Sophienak illő volt Susihoz elmenni, 's erántam mutatott barátságát megköszönni. Kevéssel azután felébredt a' gyermek. Őtet dajkája karján vittem Susihoz. — Az Anyám ekkor nap hozzá nem nyúlt többé a' gyermekhez, 's azt kérde, ha meghízott-e, hogy Péchy Sándorhoz vitték?

19d. Béhajtottam a' gulyát, szembe venni marháimat. Két kéteszten-

dős ökor bornyút ajándékoza Phigienek. Mind én, mind Sophie, megköszöntük kézcsókkal. *20d.* el akaránk jönni Semlyéből. Sophie még öltözetlen volt, midőn Asszonyám engem hívatott, hogy vegyem által a' Károlyból érkezett pénzemet. Megszámláltam, által vettem. — 50. köből rozsomért. 18. Maji Károlyban per 7 Vf. 17 x. kivonván 8. garas szekérbért köblétől jön 343. Vf. 7 x (= 291. Rf. 40 x.) — 22 köből $1\frac{1}{2}$ véka tengeri megyen per 8-adfél Vft 157. Vft 16 x. (= 133 Rft 42 x. in Summa 425. Rf 22 x.) — A' számolás soká tartott. Sophie régen felöltözött, 's kiült a' pitvarban lévő ágyra 's szoptatta gyermekét. Pénteken dél olta Kedden délig nem szállván hozzá, rettegett csak reá is tekinteni, de nem mutatott eránta semmi tiszteletlenséget, semmi bosszantást, hanem félve szenvedett. Ekkor méne az anyám keresztül a' pitvaron. Sophie a' gyermeket szoptatván, fel nem kelhetett jó reggelt mondani, kivált, hogy már 10 óra is volt. Az Anyám szó nélkül ment a' kandallós szobába, és az ott lévő Sára-Asszonynak és Erzsinek valami Sophiera czélzó integetést tett. Ebéd előtt kezét csókolánk 's eljöttünk. — Asszonyám Sophihoz éppen nem, hozzám csak a' gazdaságbeli dolgokban, mindöszve alig hússzor szállott.

Péchy Mihályné a' gyermek nevét tudakozta szombaton estve. Megtanulta mind hosszában: *Iphigénie*; mind megrövidítve: *Phigie* és *Génie*. Az anyám azt mondta, hogy Krainik két gyermekét másképpen hívja, mint a' felesége; az egyikét ő *Mariskának* a' felesége *Csercsinek* — a' másikat ő *Józsinak*, a' felesége *Gusztinak* hívja; az Anyám is ezt tehát *Málinak* fogja nevezni. — Akkor nap Ördög Úrnál ebédelénk Ábrányon, éjtszakára pedig Mihálydiba jövének. — *21d.* Kállóban Hőke szabó Mesternél, a' Semlyéni Rector testvérénél valánk ebédre; éjtsz. Királytelkén. Nyíregyházán Schulek Predikátornak kertjét néztem meg. — Nála láttam ezt a' munkát: Versuch einer systematischen Beschreibung in Deutschland vorhandener Kernobstsorten von Diel. Frankfurt am Main, 1799. XI. Tomus. és a' Kraft Pomona Austriacáját. — *22d.* Ebéd a' Tokaji hegy alatt való fogadóban, a' Bodrog partján. A' Gazda csólnakra ültetett, 's elvitt a' Halászkokhoz. Sophie és én ültünk a' hajóban. A' Gazda hátul, egy Russzus obsitos katona elől evezett. Gyönyörű sétálás, messze Zalkod felé. Két fort. ára kecségét és süllőt vehénk. Phigie az állásban maradt. Éjtszakára Patakra értünk. Prof. Szombathoz mentem, 's elhoztam tőle Baviariából vett könyveim' Catalogusát. Óhajtja, hogy a' Pataki Collegiumé legyen. — *23d.* Visszaértünk Kázmérba. Egynehány levelek Postán, ezek közt a' Körtvélyesi Szirmay Tamásnéé, a' ki özvegységét igen nehezen viseli.

25d. Innep. Pünkösöd első napja. Délután Susie, a' ki rég olta Szilváson tartózkodik, hogy bánatját felejthesse, B. Splényi Catónnal véletlenül által jönnek. Ma reggel Sophie *templomba*. — *26d.* Sophieval sétálni. Igen szép bokkrétát fűztünk. A' Grófné azt parancsolta, hogy azt vigyük Gróf Vondernothnének Szilvásba, hová Sophie a' gyermek elvázstatása miatt menni készült. Sophie megharagszik, hogy a' gyermeket táncba vitték, könnyen baj érhetvén ott. Magunk kerestük-fel. A' gyermek sírt, éhes lévén. — *27d.* Kedd. Délután lóháton általmentem Regmeczre,

hová az anyám szombaton ért-fel. Árnyékszékre ment, midőn az udvarra beértem; a' Regmeczi Pap visszafordult hozzá, 's jelentette, hogy jöväk. Meg nem állott. Én azalatt a' Pappal beszéltem. Mikor visszajött, elhagytam a' Papot. A' Pitvarba belépven, nem bal kéz felé tért, hogy onnan a' maga szobájába vigyen, hanem felugratta a' Józsiné patvaristáját, a Rátkai leányát, hogy nyissa-meg az ebédlőt. Az a' bal kéz felő szobákon bément, 's az ebédlő ajtaját megnyitotta. Bémentünk. Egyenesen ment a' Józsi szobájába, nyitva hagyván maga után az ajtót. Azt hitte, hogy utánna mégyek. Veszteg maradtam. Kijött, 's nyitva hagyta ismét az ajtót. Kézsókot vittem neki feleségemtől, 's leányomtól. Nem felelt. Mondtam, hogy Széphalomra megyek megtekinteni holmit, 's rendelést tenni; hogy Lévaival Lagmóczról új alkura kellett szállanom; 29. garason fogja adni a' mésznek hordáját; hogy leküldöm a' Szekeret Semlyénbe, mihelytt elkészül a' Kovács, mert tengelye, 's kereke öszvetört! (Ezt a' szekeret az Anyám adá ez idén, ilyen kerekű szekeret .adat nekem József Úr; magának 70 vagy is hány frton csináltatott egyet Rakomázon). Lóra ültem, megútván a' némaságot, 's elmentem Széphalomra. Ott megtekintettem a' vett fát, 40 Rftot adtam a' Molnár' kezébe, kijegyeztettem a' mészgödör helyét etc. 's Mikóháza felé vissza Kázmérba. Az anyám fogatott, de már nem ért Széphalmon. — 28d. Phigie elválasztatik a' mellytől. Sophieval reggel Szilvásba. Kozmán Schrámné miatt leszállottunk. Gróf Vondernothnének szép meubljei, Glashausa, 's robinia hispidája, chrysanthenum Indicumja, 's a' Catón szép képe Donáttól. — Gróf Pipfi Desöffy Gr. Sztáray Lórával mátkás. Estve felé Sophiet elhagyom, 's haza hozom Susiet. Phigie egész nap igen jól viselte magát. De estve felé el kezdé jajgatni, 's szívszakadva kiáltotta a' *Mammánt*. Igen sokára aludt-el. A Gróf nem láthatta szenvedését 's az udvarra ment-le sétálni kínjában. Vacsoránál ültünk midőn felébrede. A' Gróf megparancsolta, hogy a' gyermeket hozzák-ki 's ültessék mellénk. Általellenben ült velem. Egészen elfogott a' gondolat, hogy ha Sophie nem *távol* hanem a' *szirban* volna, 's így jajgatná Fizsi, mit fognék érezni. Könnyem lopva hullott-le szememből. — 29d. A' Gróf Susievel együtt Szilvásra ment, megtekinteni Sophiet. Maradékomban, a' ki ezt olvasni fogja, érzékeny háladatosságot 's szíves tiszteletet fog érezni ennek a' nagy embernek 's jó atyának neve hallására. A' legaproságosabb gondokig terjedett ki kegyessége, 's Izsit nagy-atyái gyengeséggel kedvellette. Szomorú hírt hozott Sophieról, hogy éjjét igen kínos szenvedések között töltötte. 30dban a' Lovászomat levéllel küldöttem Sophiehoz. Öröndetes válasszal jött vissza a' Lovász. Meg van az a' Sophie leveleinek gyűjteményében. — 31dikben Susievel együtt ismét általmentem Szilvásra. B. Splényi Náni, Özvegy Csörgő Pálné, karon fogva vitt a' Ferdő Cabinet felé, a' hol Sophie tartózkodott. Sophie! Sophie! kiálta; szabad e hozzád menni. Sophie ezt kiáltotta rá: das ist mein Kazinczy! 's szaladt előmbe. Oh melly örömmel szoritjuk azt a' kedvest mellyünkre, a' kinek kínjai miatt szívünk döbbögve vert, a' kinek szenvedései az Elszakadhatás' képét riasztották fel lelkünkben! Ismét egy kosár cseresznyét vittem neki; az elsőt a' Gróf által küldöttem. Sophie az éjjel igen jól aludt; tejét egy gyermekkel szívatta-ki 's azolta

jobban van. Késő estve tértünk vissza, 's általadtam Fizsinek az anyja csókját. Ma vettem a' Sylvester Grammaticájának már tisztára nyomtatott Előbeszédjét Trattnerből.

Toldalékok Májushoz.

A' Semlyéni Rector, Hőke József vala az, a' ki által az Anyám nékem azt iratá, hogy néki többet ne írjak. Most mentegette magát a' Rector, hogy elébe volt téve mit írjon, 's kéntelen vala vele. De ne hidje a' T. Úr mondá a' Rector, hogy a' T. Asszony olly nagyon haragszik a' T. Urra mint mutatja. *Eggy valaki tüzei az ollyas cselekedetekre.* — 2.) Hallván a' Rectortól, hogy a' Pap, Csóka János, kérte az Anyámat, hogy azt a' levelet ne küldené-el, megköszöntem, hogy azt cselekedte, a' mit emberséges embernek cselekedni illett. 'A Pap csudálkozva értette, hogy Sophie és én hogyan fogadtatánk. Talán azt várja, úgymond, hogy a' T. Úr a' levél eránt szóljon vele. Azt feleltem, hogy nincs mit szóllanom, nem használ semmi Remonstratió; most a' levélírást is megtiltotta: már tehát nem remonstrálgatok, hanem handlolok. Engem attól félteni nem kell, hogy az anyámat ingereljem, Józsi bántsam: de illő, hogy magamnak és az enyémekeknek nyugtot szerezzek 's fogok. — A' Pap azt javasolta, hogy ne vegyem fel az ollyas izeneteket, mint Jósié. Azt felelém neki, hogy nem csak az izenetet, de még a' szemtől szembe való bántásokat is eltűrtem; azt tudja az anyám, 's reménylem Jósi maga is csudálta, látván a' gallérba-kapásból, hogy nem félnkségből hallgattam. De a' szemtelen ember nem érti-meg az elnézést; 's ebre dorong kell.¹

Közli: DÉKÁNI KÁLMÁN.

SZEMERE MIKLÓS IRODALMI HAGYATÉKÁBÓL.

(Erdélyi Jánosnak, Sárossy Gyulának, Fáy Andrásnak, Kerényi Frigyesnek, Vörösmarty Mihálynak és Kossuth Lajosnak Szemere Miklóshoz intézett levelei.)

(Második és befejező közlemény.)

VII.

Pest, julius 28. 1851.

Édes Miklókám! Ma fogy el a nap, s mielőtt elfogyna, irok neked, mert holnap megy a kis Füzeséry Cselejbe.

Leveled múlt szombaton azaz tegnapelőtt vettem, mert nem valék honn. Parádra tettem kirándulást s onnan Vachott Sándort látogattam meg Rhédén Gyöngyös mellett. — Mit Eszterházy-sorsjegyeid felől írsz, én megszólítám Kapczyt és Barkasyt s ez utolsó majd megvert, s úgy hiszem, hogy téged, ha személyesen intézesz hozzá kérdést, meg is vert

¹ Itt vége szakad a »diáriumnak«, de valószínű, hogy Kazinczy tovább folytatta. Ezt a folytatást azonban nem találtam meg. *A közli.*

volna, úgy megharagudott kérdésed s kérdésemért. Ő kinyilatkoztatá, hogy tőled rossz neven veszi roppant rendetlenségedet s örökké üzengetsz reá, *holott még ezelőtt csaknem két évvel már átadá mindazon jegyeket* (talán) *Máriássy Ede sógorodnak.*

Szobránrczra még most sem volna késő mennem, ha pénzem volna. Gondoltam lesz, s nem lett. Szegény ember szándékát boldog isten birja; s szobránrczi ut helyett menék Parádra, mert bizony most igen rossz Pesten lenni.

Gyuláról¹ neked semmi bizonyos datumot nem irok, nem irhatok, hogy te is irnál neki. Ő nincs olly nyilvánosságban. Árnevet hozzá nem tudok. Mit neked irtam nejről, nem magam véleménye volt, hanem Gyuláé, mit én Fábián Gábortul hallottam. Egyébiránt ez az ő bajuk, nekünk mind a mellett szabad és lehet szeretni s becsülni akár együtt akár külön mindkettőt.

Hogy Juhász Antal elárult: semmi, de hogy te egy kis írói díj ellen szabadkozol — — —. Ha zsenirozásrul beszélsz, akkor minket, kik csekély írói díjunkból élünk elitéltél, ha nem: akkor kár volt akár nem adni. Én az egész dologból se tréfát se komolyságot nem akartam csinálni, hanem a maga rendin tartani a munka és jutalma közti viszonyt. Mi proletárok téged hiába! nem követhetünk.

Mi célbul küldé a kormány Londonba Népdaím két kötetét, magam sem tudom; hihetőleg valaki csinált hozzá fametszeteket, s így a könyv is melléjek adatott magyarázó gyanánt.

Most nyomattam ki egy öt felvonásos drámát ily cím alatt: »A velencei hölgy«. De még eddig senki sem tudja, s nem is fogja, míg a policziát meg nem járja. — Igazad volt Miklóska, mikor Cserétszre mentünkben vitattad, hogy a censura is vissza jön. Ezt *elvileg* még nem hozták be, de *tetteleg* annál jobban. — Talán kapok nyomtatványt egy versemből, melynek címe: »A sors árvái«, mely szinte kikutattatott a kis Szilágyi folyóiratából, és neked meg fogom küldeni.

A mit Tompárul írsz, való, de nem derék dolog. Az nem igaz, hogy magunknak kell felszólalni, ha más fel nem szólal. Ez csak szerencsétlenség, de amaz nem becsület. Hass, ha lehet, Tompára és ódd az ilyektől őt is, magad is. Nem hiszed, mennyire ártott az ő reputációjának ama gondolatlan hetvenkedés. Az ily tüzes embernek az a szerencséje, hogy elnézik idétlenségét, különben egy kis malitiával egész vérit föl lehetne háborítani.

E levelet meg fogod tán mutatni Cseleji Jancsinak. Ő én hozzám tiszahajózási részvényeket küldött; magam vittem Vodjáterhez, s egyszerűen azon választ nyertem: már semmit sem érnek a nyomtatványok. Ezt előlegesen. A hozzám küldött iratokat vissza fogom szolgáltatni.

A nap nemsokára elfogy, mint az én pénzem; de a nap megtelik néhány percz mulva; vajjon meg fog-e az én erszényem? Ez az, min most fejemet töröm, de sehogy sem tudok eligazodni.

Nódet s gyermekeidet szívesen tisztelve köszöntve, ismerőseimmel együtt Isten áldjon. Barátod

E. János.

¹ Sárossy Gyula.

VIII.

Pest, aug. 16. 1851.

Édes Miklós kám!

Aug. 13-án irt levedre meg a válasz azonnal. Barkassy engem megtámadott, mint megírád neked s »igaza« van. Jó! Kapczy engem »nem ismer«, de hogy nem! hanem tagadja, mind a mellett »legyen« igaza. — Mit Bárczyékről írsz, szeretem, mert jó véleményt látok magam felől, de határozottan nemet mondok. Én? most ily megrögzött lélekkel, megcsontosult politikai tudományokra, miket megutáltam, nevelő tanító legyek. De azért igen köszönöm B-ék jó emlékezetét.

Az a Sepsi Károly, kiről írsz, kóbor színész és író. Már igen sokat irt, jó pénzért imitt-amott. Az istenadta, élösködik; hanem ti tudhatnátok Andrissal együtt, hogy ilyfélekkel nem boldogulhatni szépen. — Ilyen van egy más is, ki Korányi Viktor név alatt Losonczy Albumot szerkeszt, és egy harmadik is, ki Petőfy személyében koldulgat.

Ha Májusban irt leved az, melyet még a mult októberi levelemre válaszoltál, azt megkaptam. De nem tudom, válaszoltam-e egy pontjára, melyben aziránt től kérdést, miért küldték el a Népdalokat és hogyan Londonba?

Ezt én magam sem tudom; hirem nélkül történt. Egyébiránt úgy kell lenni, hogy fametszeteket küldtek magyarországi rajzokkal s talán a népdalokból is és versekkel, s így mellékelték azokhoz.

Kazinczy Gábor, ha még nem irtam, július elején elment volt Pestről nem Zemplénbe, mint én hittem, hanem Borsódba Bánfalvára, mint visszajöttékor megtudtam tőle. Most újra visszatért; deczemberig kimarad. — Ő Pesten most is gazda volt és centrum, láthatatlán nála mindig embert főleg a literariai világbul, mert ő most is legtöbb szeretettel van az irodalom iránt.

A Convers. Lexicon Tóth Lőrincz eszméje után van megcsinálva. Heckenast most csak becsületből folytatja; mert nincs becse. — Ilyen szerencsétlenséget a Conv. Lexiconokkal, mint nálunk, senki se látott. Hiányos az végképen a gyarlóságig és vajmi kevésbé magyar. — Most Pák Albert a szerkesztője. Literariai, vagy írókról szóló czikkelyeit nagyrészt Tóth L. Vahot Imre írták, ebből láthatod a gyöngöséget.

Vályi Károly kezdett mathesist tanulni, de biz ő író lett. Utolsó időekben (köztünk legyen mondva) bűdös lőtt a mosdatlanságtul, ezt én mondom, ki nem szenvedhettem néha közelségét. Irt valami prózát, novellafélét; de neki fogalma sem volt a művészetről. Ő arról, mi költői elég- vagy igazságtétel név alatt ismeretes, talán tőlem hallott először. Egy beszélyt irt, melyben egy fiatal káplán szereti a papnét, pedig egy lányka vár réá, kit el kellene vennie, de ő nem veszi el, hanem csak szereti a papnét. Ez az egésznek a meséje. Szóltam neki, hogy a kötelesség felejtő papnét, mert férje él, legalább a világ előtt, vagy lelkiismeretében kellene valahogy megbüntetni, szóval a fenálló erkölcscesel össze nem ütközni s több ilyeket; ő belátta, hogy nekem »igazam« van, s letette a novellát nálam, s most az a kérdés, igaza

van-e neki, mint te hiszed, hogy mindenkinek igaza van? — Jelenleg elment Barsba, valami ösmerősehez. Egy novella forma munkájából Lévai csinál valamit a Pesti Napló számára, mely neki néhány forintot reá költségre utalványozott. Ő nem ír senkinek felétek, nem vár senkitől közületek. Téged minap fölötte jó szívvvel, kedélylyel emlegetett nálam, hogy nem volt még neki oly jó embere senki, mint te. Dicsekvék, hogy mennyit tanult tőled stb., így ő tanítványodul esküdvén, nem hiszem, hogy mindenben téged tolmácsoljon, hogy tanítványodról akarnál megíltetni.

Minap voltam Parádon, ott voltak Zemlénből Marsalkó Leó és vele vérei, testvérei; Ez utamban meglátogatám Vahot Sándort is Rhédén Gyöngyös mellett. Egy szép versét kívágták a Phönix első kötetéből. Szegény Sándor gazda, de nem tudja, hány csomó élete volt. Felesége sem tudja, hanem a napája.

Bécsben az ujságokat, mikor ki vannak nyomatva, be kell mutatni a rendőrségnél, s ha egy óra alatt nem megy rá válasz, csak akkor lehet széthordani. Ez bekövetkezik nemsokára Pesten is. Már érezzük a szelít. — Minap a Pesti Naplóban én írtam egy cikket a szokások, hazai népszokások felől, csupán irodalmi szempontból, s a szerkesztői hadi törvényszék elé idéztek miatta. Nem értették. Vádjuk a nevetségig ment. Egyébiránt még nincs ítélet; tegnap előtt adta be Bánffay a cikkelyt igaz fordításban és egyéb védveit. — Jó volna most nem Pesten! csak nem nevelőnek lenni! Ez nagy dolog.

Ugy! Pápai Zsigmondtól én folyvást számot tartok a közmondásokra; üzenj neki, szépen kérlek, én magam nem kereshetem föl egyenesen.

Nekem valaki azt a hírt mondá Kazinczy Gábor szájával, hogy meg akarnak választani professornak Patakra. Én ebben csak annyit tudok, mint tavaly őszön, hogy Hegedűs megszólított, nem vállalnám-e föl? Én igent mondék, de csak oly föltét alatt, ha tán valamivel jobb állapotba tétetik a professori állomás, különben isten mentsen meg attól, hogy így is megválasztatván, compromittáljam jó embereimet.

Te mégis keveset irsz. Hol vannak dolgozataid? Leveledből bizalmatlanság látszik magad iránt, a díjt emlegetvén; hej Miklóska! ne bízd el magad, de ne is becsüld kevesebbre. A népszerűség nagy szó, neked ez nincs, mondod; hát kinek van? Van-e nekem? Keménynek? Toldynak? Tompának? Egy kettő a választott, és már e két számba Vörösmarty sincs befoglalva. Népszerűség! De azért csak írjunk. Ez a mi életünk! az irodalom.

Nódet, gyermekeidet istennek ajánlva ismerőseimet tisztelve, köszöntve vagyok Barátod
E. János.

IX.

Édes Miklóskám!

Egy becsületes ember azt a megjegyzést tette rád, hogy mióta Weisz Juli nálad van, Vatermördert hordasz és sehová nem mégy. Megvallom, ezeket nem tudtam összekötni; mert mi köze a Vatermörder-

nek Juliával, és a te otthon maradásodnak a Vatermörderrel: de most már a praxis mindent igazol.

Én legjobban sajnálom e részben magamat, hogy nem láthatlak, hanem elhíheted, hogy máskülönben semmi bajom; s te pedig Mephisto-felesi arczczal mosolyogsz magadban föl sem vevőleg. — Adhatna az isten nekem vátermördert, csak lovam volna, mint neked; nem maradnék én oly sokára el jó embereimtől, mikép te elmaradsz. Bánom, hogy Julit vissza nem küldtem a gőzhajóval, melyen jött. Most nem volnék elhagyatva.

Miklós, Miklós! te gonosz egy csont vagy; megérdemlenéd, hogy professor légy, és pedig lótalán professor, hogy kényszerítve lennél itthon ülni — nagy vátermörderesen.

Holnap után én bemegyek Ujhelybe, szeretném, ha találkoznám veled Palinál vagy Andrisnál. Hegedűs is bent lesz; pedig őt szereted, mert alacsonyabb mint te.¹

Pálkövi már oda jutott, hogy az erős bort nem szereti savanyu vízzel; már kezd különbséget tenni bor és bor között, mi eddig halatlan volt.

A mi könyveket Julihoz küldtem a télen, szeretném, ha behoznád, aztán, ha engem jobban igyekeznél meglátni, de nem jobban, mint én téged.

Katona Miskát tegnap temették el. Isten áldjon tiéiddel.

Spaták, jun. 30. 1855. Barátod

Erdélyi János.

X.

Édes Barátom! ²

Leveledre egész sorozatát a tényeknek kell elészámlálnom. Igen, mi meg fogjuk ülni Kazinczy ünnepét, megüljük, de egyszerűen, *pusztán* az iskolai ifjuságra szorítkozva. — Elmondom, hogyan jutottunk ide. Zsarnay most rektor, és jól megjegyezd maholnap egy év óta M. Akadémiai Tag. Ő ugyanis mint rektor, ugyanis mint Tag, legbúzógóbb sürgetője volt az ünnep megtartásának, s nem vártunk egyebet, mint az ifjuság összejövetelét, mert jól tudod, hogy okt. 27-kén nincs Patakon iskola. Majd jött az egyházmegyei gyűlés nov. 8-kán, az egyházkerületi 15-kén, ezek által is levén elfoglalva egynémelyikünk, halasztottuk, de az *iskolai szék* nevezett ki bizottmányt programm készítésére: engem és Finkey Pált. Mi beadók a programmot, melyben a rektorra terveztük a megnyitást és bezárást, Csomára *mint* irodalom tanárára az emlékezés mondását, s így tovább valami 5—6 *pontban*. Ezen közben kapunk

¹ Szemere alacsony termetű volt (5 láb 3 hüvelyk). Egy Tompához írt tréfás levelében (1850) írja a következőket: Kiírák például (Horváth Sándor Piusznak), hogy a mint levelem veszi, mérje meg magát rögtön, s ha nem magasabb 5 láb, 3 hüvelyknél, úgy örökös barátom. (S kaczagj! sem több, sem kevesebb, mint 5 láb 3 hüvelyk 6 is.) L. Szemere levélváltása Tompa Mihálylyal. Nagykanizsa, 1902. 17. lap.

² Megjelent a Zemplén 1883. ápr. 22. 16. számában.

egy hivatalos levelet Kassáról, melyben az igazgatóságnak meghagyatik, hogy ha valamelyik tanár ne talán idéztetnék, ne akadályozza, de sőt helyettesítéséről gondoskodják. Ehez jó még, hogy elébb már Pálkövit a kézsmárki jegyzőkönyv kinyomatásáért elítélték, Hegedűst a nov. 8-kán tartott egyházmegyei gyűlés jegyzőkönyveért megmotozták. Nosza erre az én Zsarnaym, mint a ki egyházkerületi jegyző, megijed, felhókat lát a tiszta égen, és kezd a Kazinczy-ünnep szóbahozásakor ürügyöt keresni, hogy magát mindenből kivonhassa; hogy reá mint rektorra az semmiképen nem tartozik, hogy Kazinczy nem alapító (!), hogy ő azt sem tudja, Patakon lesz-e akkor (értvén: hogy elfogják, elviszik Kassára); ekkor neki kezd Csoma is a maga sofistikus beszédeivel, hogy ez csak pusztá *szépirodalmi* ünnep, melyben a tanároknak semmi tetteges részvéte sem lehet; ők fognak örülni, de beszédet nem mondanak, különösen bevallotta — nagy restsége miatt — hogy ő nem ismeri ugy Kazinczyt — irodalom tanár létére, miszerint méltó beszédet írni képes volna és így bevallotta képtelenségét, lerázta a beszédírás terhét, devalválván Zsarnay kedves kollegájával — a ki rektor — a *nemzeti* ünnepet *szépirodalmivá* s tudományosan mutogatta, hogy ez így van jól, szentlélek isten! mily sok marhaság két professorban!

De az ünnepély meglesz, mikor: nem mondhatom a napját, mert elébb haza kell jőni az éneklőkarnak, mely most oda van Nagy Lónyára, Lónyay János temetésére. vele értekezni, a készületre időt engedni.

E szerint látod, hogy ez teljesen az ifjuság nemzeti ünnepe lesz, koránsem olyan, melyben *iskola, város, kath. és protestáns* egyiránt résztvehetne; mert ha mi professorok sem birtunk egyesülni, hogyan hozzunk egy kalap alá annyiféle embert. Láthatod, hogy Kazinczy Ferencz gyermekeinek sem szólhatunk, mert itt nem lesz semmi egyéb oratoriumi ünnepecskénél a devalváció miatt.

Igen szívesen vesszük pedig, ha te, az ifjuság barátja, magad is örök ifju, részt fogsz venni tetteg azon dolgozattal, verssel és jelenléteddel is.¹

Én úgy gondolom jövő hét szombatján délelőtt lesz az ünnepély. Megnyitom s bezárom én; olvas Futó Mihály dicsbeszédet, többen — te is adsz — verset, lesz ének háromszor s az egésznek vége!

Látod Barátom, ez a dolgok állása! Mily rettentő sok ostobaság, féltékenység, gyávaóság lehetnek együtt okos fejekben.

Tisztelettel Spatak, nov. 24. 1859.

Barátod

Erdélyi János.

XI.

Kedves Miklósom!

Ne haragudj, hogy lapjaidat ily későn küldöm vissza, el voltam foglalva soknemű bajokkal, menés jövővel kellemetlen ügyekben. Sajnálom, hogy miután holnap Szakolyba indulok nem beszélhetek veled

¹ Szemere készített ódát a Kazinczy-ünnepre, de azt az 1859. decz. 30-án tartott széphalmi ünnepségen olvasták fel.

kritikád felül,¹ míg friss emlékezetemben vannak állításaid, melyeket teljesen osztok s tán még hozzáadni is tudnék. Azt csodálom, hogy oly röviden szótál vagyis irtál e tárgy felül, holott szóbeszéd között sokat hallottam tőled, mi igen beleillett volna. Ilyen dolog felett nem lehet általános szabályt huzni, — a mennyi az egyén: annyi a szabály. — Salamon is csak abba hibázik, hogy pozitív szabályt állít fel, a mi lehetetlen. Hiszem, ha kritikádat elolvasta, maga is rátér. Kár, hogy ki nem terjeszkedettél *jobban* a művészetre, mint színész, zenész és festőkre. — Az öreg Szilágyi a legjobb komikus volt színpadon — az életben komoly ember. Így lehetne felhozni zenészt, festőt is.

Isten veled, ölel

Cselej, nov. 19. 861. Barátod

E. János.

XII.

Édes Miklóskám!

Éjjél után három óra, házamnál minden csendes, még az órák is elállott, mert — elfelejtettem felhúzni. Kinn azonban rendesen rendetlenül jár a toronyóra, most üt: egy, kettő, három! derék! az idő kedvez összeesküdni — Brassai ellen.

Minapi ittléted alkalmával kértél engem, hogy szólnék valamit a te majdani tréfáidhoz, melyekkel ezt a hirsutus philosophust meg fognád gedélgetni, fésülgetni, kefélgetni. Legelsőben is mondom neked, hogy ő valóságos paradox tudós, ki minden tudnivalónak kitekeri a nyakát, és az igaz, hogy irt eszthetikában, filozófiában, filológiában, botanikában, mathezisben, scribit de omni scibili et nescibili, mint afféle magister quodlibetarius, de az egy mathezist kivéve, a melyet én nem tudok, ő rendesen csak *questiones quodlibeticas tractat*. Ezért nevezi őt egy minap Pestről kapott levél: pokolra való *mathematico-grammatico-philosophico-bucolicus* nak. »Csak Csathó (Pál) élne«, mond a levél, »majd megfeddené az ezt a 'bucolicus' embert, mint már egykor kegyetlenül lehurogatta s nyöszörögtette.«

Hogy én Brassait hirsutusnak nevezem, onnan van, mert hosszú haja, szakála, bajusza, s ősz. A mi pedig közelebről illeti a bajnokot és az ő tömlőt és új bort, ennek ez a története.

Peti József,² a ki különben Péternek is beillenék, irt egy kis filozófiai tartalmu könyvet, melyben a többek közt Brassainak is juttat egy két észrevételt. E kis bölcsészeti munkát most esztendeje én ismét tettem a Pataki Füzetekben, és levén Brassai vádolva, mint a ki elmarad a mai filozófiai műveltségtől, mondatott rá, hogy ő már régi ember az új tudománynak, ő tömlő az új bornak. Brassai ezen persze megharagudott és mind a pataki bírálót (szeliden), mint Petit (gorombán) visszabírálta, mondván ez utóbbiról: *valami* Peti; aztán: Peti (József) előhasu filozó-

¹ Szemerének Brassai Sámuellel folytatott vitájára céloz. L. bővebben Szemere M. életrajzában 67. l.

² Tanár a pesti prot. theologiai intézetben. Erdélyi jegyzete.

fus stb. — Ezért mondja őt az előbbeni levél: pokolra való mathematico, stb. bucolicusnak.

Nyelvészetben ő szintén rendesen félreforog. A nyelvet egészen kiveszi a lélektan köréből, s a physiológiába teszi át, mintha magrud kelne, mint a tök vagy tojásból mint a szajkó, csak azért, ugymond, mert a mondat a nyelvben olyan, mint egy szegfű, vagy más akármely virág a növénytanban: egyén; a mondat nyelvtani, a szegfű növénytani.

Neki a filozófia dualizmus, csak azért, mert az ember az isméretet *egy* részről tapasztalással, *más* részről tapasztalás feletti módon, elmélkedve is szerzi; de azért ha kérdeznék: más-e valamely tárgy, ha tapasztalásból ismerem meg, más-e, ha szerencsés elmélkedés után jövök reá, mint Kopernik arra, hogy a nap áll, nem a föld: nehezen hiszem, hogy igennel felelne, pedig az ő dualisztikus állása egyenesen azt hozná magával, hogy kettőségben lássa a tárgyakat s ezek igazságát, pedig az igazság nem lehet több mint — egy.

Ezek eddig mind megtörténtek, s rólok bizonyosságot tesznek a lapok. Van még, a mi ki nem jött ellene, például az én Aranyánál levő czikkeimben egy passus ellene, de a melyet mindaddig nem lehet felhozni, még ki nem jó a Szépirodalmi Figyelőben. Ő egy, Gyulaival folytatott polemiamban akadt fel, mintha az, mit Gyulai *irodalmi formának* mondott, csak rosszul lett volna kifejezve; jobban lenne így: *arkhitektonika*, mert, ugymond, minden tudománynak megvan a maga saját *arkhitektonikája*. Ez nem igaz; ez tévedés. A tudománynak mint tudománynak rendszere van, hol egyik kényszerűleg következik a másik után stb.

Egyszer én irtam a klasszikai és regényesről még 1855. a Pesti Naplóban. Brassai itt is szólt ellenem, már nem tudom mit, mert az csupa Lessing, Wieland, Voltaire meg tudja isten mi minden volt a példák-ból, csak nem a tudományból magából: én erre nem válaszoltam, mert nem láttam érdemesnek, pedig kemény fölhítt, hogy feleljek; »polemizálj, ugymond, neked van igazságod«. De Brassaival igen rossz vitázni, mert ő kicsapong ad Sarmatas et garamantas, mindent egy lébe kotyvaszt, s munkája épen ugy nem tiszta munka, mint azon zsidóké, kiket Mózes törvénye halállal büntet, ha elfelejtik az asszonyok rovasát. Azonkívül Brassai igen szeret győzni, e végből igen szereti mutogatni mit tud; a mi magában derék dolog, de egyébiránt roppantul ízetlen, a mit tud. Órá igen ráillik Baco szava (kit Brassai becsül): pessimus criticorum nonnullus quasi morbus invasit, ut multa ex obscurioribus transiliant, in satis vero perspicuis ad fastidium usque immorentur et exspatiantur. (De augmentis scientiarum 182. lap.) Továbbá ugyanaz ugyanő ellene mondhatná: nocet illis eloquentia, qui non rerum faciunt cupiditatem sed sui. Brassai csömört csinál a dolog és maga ellen mind a mellett, hogy magát szerepelteti.

Ugyan édes Miklóskám, nem olvastad-e te a filozof Senecáról, hogy mily gonoszul szeretett s tudott gazdagodni moralis filozof létére? de így az öreg Rozgonyi s mondják Zs is, moralis íróletők ellenére? Ha Br. nem engedi meg azt a szabadságot, hogy az író eltérhessen az embertől, sőt hogy az író egy roppant nagy szabadsági téren kalandozhatik, ellen-

tétekbe vegyülhessen, bonyolódhatik — víg, komoly, könnyű és nehézkes stb. mit fog megengedni a szellem szabadságának?

A kérdés mindenestre mulatságos, bár nem valami roppant fontos-ságu. Salamón könnyen írható: az író és műve, vagy az ember és műve oly hasonló, mint két dolog egymással hasonló lehet; de a másik is áll: az író vagy ember és műve különbözők, a mint két dolog különbözőhetik. Ez, barátom, minden visszatetszés mellett is áll, egyik oly igaz, mint a másik; azaz egyik sem főigazság, mint a minőnek Br. veszi a maga merev logikájával, s ezért lehet neked őt kifigurázni. Mondom: ez nem főigazság. A világ ellehete nélküle, mint a krinolin nélkül, ha még oly divatos is különben. Te a bucolicus embert ott fogod megszoríthatni, hogy egy irodalmi társalgási tételt a merev és rossz logika rámáján látsz feszítve eme vén Carnifex által egy elég szökösen előadott iratban. Ez a te győzelmed és tréfád alapja, Br. nevetséges voltának *fundamentoma*. NB. Brassait valaha Csathó ilyekkel boszantá *Ámerika*, réformátus stb.

Spatak, jan. 6. 1862.

Erdélyi János.

XIII.

Édes Miklós-kám!

Darvas Feri megy Velejtére Komáromi Józsefhez, hozzád is beszól, és viszi a mit kértél: Salamón ellen Brassai megszólalt.

Versed, melyet az önképző társulathoz írtál¹ nagy tetszésben részesült az egyházmegyei gyűlésen jelenvolt papok, mint olyanok előtt, kik egykorúak.

Rimány! ez a név ismeretlen volt előttök. Szekeres a lúczy, Virányi a megyasszai papok nem emlékeznek rá; a többire igen még Stepanyckre is! Az utobbi megmutatta versed Koczognak, ki még él Mádon. A jó öreg el lett érzékenyülve s hívá feleségét is: nézd feleség, mondá, engem már eltemettek.²

Egyébiránt örült a nemfeledtetésnek. Még él Komjáthi³ is Kakkon. Komáromit nevemben is tiszteld és ünnepeld — József napjára.

Szives barátságodba ajánlva

Sárospatak, márc. 17. 1862.

Barátod

Erdélyi J.

XIV.

Édes Miklós-kám!

Egy hónapja, hogy az akadémiai nagy gyűlésről haza jöttem és neked még sem irtam, pedig szándékom volt hirül adni valamit. Haza jövén, himlőben lelétem a kis Ragályi Bélát, utána himlős lett Cseley Gyula,

¹ A sárospataki önképző társulat fölkerésére irt. Szemere is tagja volt egykoron.

² Az itt említettek Szemere ismerősei voltak. Koczogot »csak a toll fekteté sírjába«. Szemere M. jegyzete.

³ Szemere iskolatársa. Szemere valamennyiről megemlékezik költeményében.

utána mind a négy gyermekem, de a kik már túl vannak a bajon, de szobából még most mehettek ki.

Kérdeztem Aranytól lemondásod ügyét. Ő bemutatta Eötvösnek az elnöknek, s Eötvös magához vette lemondó leveledet és zsebre tette, mondván: nem olvassuk ezt fel; majd elvégzem én Szemere Miklóssal az egészet. Ezt tehát így tud, így értsed.¹

Másik a pataki tagosítás ügye az alsó Bodrogon tuli határban. Mit szándékozol te ezzel tenni? Jó volna, ha közelebről érintkeznél miatta Patakka, mert az ügy jó előre haladott. Neked mint tudom, most nincsen postfundualitásod, e nélkül a közösből jut egy telekre 18 classificált föld, s minden telek után, a szabályozási és kölcsön miatti teherből ötven-hatvan forintnyi évi adó és költség. Ha eladnád, megvennék mcst, igaz nem igen nagy áron, mert egy-egy telket 400—500 fton vesznek itt a postfundualitással együtt, a mi a te telkeid után nincs.

Légy szives azért ez iránt tisztába jőni és érdekeidet valakivel őriztetni. Jó embereid bíztak meg engem ennek hírül adásával; ezt szivesen megteszem. Az árvíz határunkról meglehetősen tisztul, de bizony Fráter Sándornak búza és repce vetéseiben sok kárt tett. Így másoknak is, a kik őszit vetettek.

Megyénkben az emberek hangosan beszélnek a tisztujításról. Éva Andris, Cseley János, Dókus József neve Forog fel első alispánnak. Majd meglátjuk, hogy megy a restitutio.

Barátságodba ajánlottan vagyok

Sárospatakon, márc. 1. 1867.

Barátod

Erdélyi János.

XV.

Édes Miklóskám!²

Vilmának³ ajándékol meg »Enfantines poesies à ma fille«, ezenkívül »Voyage en Italie« Dumastól és »Corinne« Mme Staëltől olvasni. Megy még regény oly föltét alatt, hogy senkinek ne adjátok, de otthon el ne hányjátok (különösen te). Én a tizenegy db. regényt a Julie és Vilma felelősége alá helyezem.

Mindnyájotok tiszteletével.

Erdélyi J.

¹ Szemerét a Magy. Tud. Akadémia 1863. jan. 13-án választotta tagjává. Szemere boszankodott, hogy ily későn érdemesítették a tagságra. Ezért lemondott. Lemondásának okait bővebben fejtegeti Tompához irt levelében (1863. febr. 27.) Tompa tanácssal is szolgált (1863. márcz. 4.) válasz-levelében Szemere nem fogadta el Tompa tanácsát, hanem beküldte lemondó-levelét. L. Szemere Miklós levélváltása Tompa Mihályival. Nagykanizsa, 1902. 43. és k. l.

² Keltezetlen levél.

³ Szemere M. leánya.